

Vinko Šribar

FREISINŠKI TRG OTOK (GUTENWERTH)

Poročilo o arheoloških izkopavanjih na Otoku (Gutenwerth) v. letih
1969—1970

V naslednjem poročilu smo zajeli opis in rezultate arheološkega raziskovanja na prostoru nekdanjega freisinškega trga Otok pri Dobravi (Gutenwerth) v omenjenih dveh letih. Poročilo smo dali za vsako izkopavanje posebej.

Sistematsko raziskovanje v letu 1969

V l. 1969 smo na Otoku izkopavali na površini 22 kvadrantov. Dokončno smo jih raziskali 15. Izkopavanje ni teklo istočasno na površini vseh kvadrantov, ampak smo jih razdelili na 4 sektorje. Ob vzhodni meji površine, ki smo jo izkopavali v l. 1968, je vzhodna polovica kv. 1, del kv. 9, cel kv. 29, od kv. 28 manjka le jugozahodni vogal ter vzhodna polovica kv. 27. S tem smo poravnali črto kvadrantov ob vzhodni meji izkopnega polja iz l. 1968. Izkop tega sektorja smo dokončali v juliju 1969, ko smo prekinili delo, ker je del ekipe moral odpotovati v Djerdap zaradi pomoči arheološki ekipi vojnega muzeja JNA. Z delom smo nadaljevali šele konec septembra, ko smo začeli z odkrivanjem sektorja 2: to so kv. 38, 39, 40, 45, 46 in 47, ki podaljšujejo prejšnje izkopno polje proti vzhodu.

Sektor 3 ima obliko črke »L« ter podaljšuje v l. 1969 izkopane površine s kv. 50, 51 in 52 proti vzhodu ter s kv. 8, 30, 37, 48 in 49 proti severu. Sektor 4: kv. 55, 56, 57, 58 ter 59 so ob severnem robu doslej omejene površine. Tu smo kopali le do globine drugega planuma, ki ga pa zaradi pomanjkanja časa nismo utegnili poravnati.

Opis površine pred posnemanjem ruše

Sektor 1: zahodni rob tega sektorja meji na lanski izkop, ki je tekkel ob vzhodni meji Mencinove njive. Površina je travniška, poraščena z gosto srednjevisoko travo, med katero je tudi veliko plevela. Površina je skoraj idealno ravna, toda s tendenco rahlega nagibanja proti vzhodu in jugu. Ze pred izkopom smo našli nekaj fragmentov pozno srednjeveške keramike. Sem je prispela najbrž pri vsakoletnem obdelovanju Mencinove njive.

Sektor 2: površina je travniška in viši od zahoda proti vzhodu ter od severa proti jugu.

Sektor 3: kvadranti te površine so razporejeni v obliki črke »L« in ne pokrivajo strnjene površine, vendar se vsi nagibajo od severa proti jugu ter od zahoda proti vzhodu. Površina je travniška.

Sektor 4: površina je travniška.

Splošni značaj planuma 1 na površini, ki je bila izkopana v l. 1969

Površina, ki smo jo izkopali v l. 1969, je na travniku Jožeta Mencina iz Drame. Osrednji del planuma, tj. kv. 1 z mejnimi kvadranti, je skoraj popolnoma raven, toda z rahlim nagibom. Na ostalih kvadrantih je nagib bolj izrazit ter predstavlja splošno značilnost pl. 1.

Objekt $x = +2$, $y = 2$

Površina je nepravilno eliptične oblike, meri 2×1 m ter ima rahel nagib od zahoda proti vzhodu. Na površini so kamni različnih velikosti, ki merijo od 5×5 do 20×30 cm. Ležijo na peščeni osnovi in ta na zelo preperelem estrihu. Malta je iz rdečkasto rumenega peska. Pod estrihom je plast prežgané ilovice, na kateri je veliko sledov ognja ter pepel in oglje.

Objekt $x = 0,00$, $y = +4,00$

»Merilniški stebriček«

Da bi izvedeli, kakšen je bil JZ vogal prezbiterja, smo se odločili, da bomo porušili »babo« $x = 0,00$; $y = +4,00$. »Baba« meri 1×1 m, visoka 1,10 m. Dno leži na sterilni osnovi. 10–15 cm nad osnovo je srednje rjava sterilna ilovica, ki ji sledi plast pepelnato sivega subhumusa, debela 35 cm. V tej so drobni lomljenci, velikosti do 2×3 cm, koščki oglja in keramike ter mestoma fragmenti prepečene ilovice. Nato sledi 40 cm debela plast srednje rjavega subhumusa, ki je v spodnji polovici močnejše pomešan z lomljenci, ogljem in prepečeno ilovico. Tej sledi 10–15 cm debela plast humusa, ki je mešan z zelo drobnim lomljencem oziroma peskom velikosti do 1 cm³. Do vrha sledi plast popolnoma čistega humusa. Pepelnato siva plast, ki smo jo ugotovili neposredno nad dnom, je žganina. To je profil, ki ga kaže »Baba« na svoji južni strani. Njen severni in vzhodni profil kažeta drugačno podobo: nad plastjo žganine je pesek, ki kaže na gradbeno jamo za zahodni zid cerkve, ki smo jo odkrili S in V od tega sektorja.

Izkop kaže naslednjo podobo

V plasti do globine 20 cm je v humusu zelo droben gradbeni material, tudi opeka in malta. Tej sledi skoraj strnjena površina peska z granulacijo do 1 cm³.

V plasti do globine 40 cm je zelo veliko gradbenega materiala. Na tej globini je strnjena plast peska, med katerim je malta. Tu je le nekaj fragmentov keramike. Pesek pokriva celo površino razen JV vogala, kjer je plast žganine. Tu je zelo veliko žgane ilovice. Plast peska, ki smo jo omenjali na severni polovici, je prešla v zid, ki ga povezujejo z južno steno prezbiterja. Na J strani ostaja poslej le plast žganine. V plasti do 60 cm je še vedno plast žganine, ki je močno prepojena s pepelom, ogljem ter z veliko kosov žgane ilovice. Plast žganine je do 20 ali 15 cm nad sterilno plastjo ilovice. Neposredno nad prehodom v sterilno plast je bilo dno in večji del oboda neke manjše keramične posode, ki je bila izdelana iz rdečkasto pečene gline. V isti globini je bilo še več fragmentov keramike.

Analiza objekta na $x+4$ in $y+4$

To je površina, ki meri 2×1 m, je nepravilno pravokotne oblike. Pokrivajo jo strnjeno postavljeni lomljenci različnih velikosti, od 5×5 do 20×30 cm. Lomljenci so skoraj na isti višini ter iz različnih materialov: peščenec, apnenec ter kos obdelanega lehnjaka. Kamni ležijo v finem temnosivem humusu, ki je sicer pomešan z zelo drobnimi koščki lomljenca, ki ne presegajo velikosti 1×1 cm. Na kosu peščenca velikosti 10×10 cm je bila tudi malta. Neposredno pod tlakom, tj. v subhumusu, je bil velik frgm. malte. Tu so še kamni enakih dimenzij, kot smo jih opisali v tlaku. Ta sloj gre v globino do 30 cm, kjer začena zid, ki ga moramo pripisati severni steni cerkve. Značaj tega sloja se po vsej debelini ne spremeni. Ob SV zaključku te površine je bil peščenec nepravilne oblike velikosti 50×40 cm. Na površini, na kateri je ležal kamen, je bil železen žebelj. V plasti neposredno nad zidom in tudi v isti višini z njim sta bila dva fragmenta rdeče kanelirane keramike.

V višini krone zidov je subhumus, ki je bil doslej pomešan s kamni in keramiko, pomešan z veliko malte.

Od krone »zidu« pa do višine oz. globine 10 cm nad dnom izkopa je popolnoma enoten material: rumenkast pesek z zelo fino granulacijo. Vmes so tudi sledovi malte. Pri dnu te plasti se pojavlja nekaj lomljencev različnih velikosti, ki merijo od 5×5 do 10×10 cm. Na dnu te plasti je bil tudi kovan žebelj.

Analiza objekta pod merilnim stebričem $x=0$, $y=-8$ m

Pri izkopavanju v l. 1968 smo opazili, da se plast kamenja, ki smo ga opazovali po osi $y=-4$ m, nadaljuje tudi pod merilni steber $x=0$, $x=-8$ m. Po izkopu smo ugotovili, da kamni niso povezani med seboj in da ležijo v plasti subhumusa, ki je močno pomešan z drobci oglja. Ta plast je enakomerna in doseže višino do 0,5 m.

Ta »Kubus« smo analizirali tako, ker je v sterilno plast ilovice vkopah kanal, ki vodi proti zidu, ki smo ga ugotovili po dolžini osi $y=-4$ m. Površina, ki smo jo pravkar izkopali in jo označili kot nadaljevanje zidu ob osi $y=-4$ m, leži 70 cm pod površino. Keramika je bila najdena le v osrednjem delu in se zdi, da so to fragmenti ene posode.

Dokumentacija profilov

Profile smo risali praviloma na mejah izkopnega polja ter vzdolž y osi na vsakem osmem metru. Sem sodijo še profili plasti pod objekti, ki smo jih odkrili. Vrisali smo 18 profilov.

Profil 1: Profil od $x+8$, $y=-4$ do $x+8$, $y=+12$ ter okoli »kurišča« v kv. 30 od $X=+6,8$, $Y=0,0$ do $X=+7,15$, $Y=+3,2$.

Značaj profila 1:

Profil delimo na tri dele: a) vzdolž kv. 8, b) okoli »kurišča« v kv. 30 ter c) vzdolž linije kv. 37, 48 in 49.

Dno izkopa pod profilom je hodna površina. Ključni objekt na njej je kurišče, ki je bilo vkopano v hodno površino za 1 m. Vkop je dolg skoraj 6 m. Oblikovan je stopničasto, tako da je dno vkopa dolgo le 3 m. Na sredi najnižjega prostora je »kurišče«, ki ga dokumentirajo prepečena zemlja, pepel, oglje ter kosi lesa, ki še niso dogoreli. H »kurišču« sodi tudi istočasno kopičenje »vareša« in žilindre v severozahodnem vogalu kv. 8 oz. na zahodnem koncu tega profila. Po koncu »kurišča«, — to je moralo biti zelo zgodaj —, kajti plasti 5 in 10, ki pokrivata jamo s kuriščem, sta pod gradivom, ki ga moramo opredeliti kot »ruševinsko plast«. Na osrednjem delu profila, tj. neposredno nad »kuriščem«, se ponovi ta plast dvakrat. Kopičenje ilovice ob vzhodnem robu jame za »kurišče« je vezano po vsej verjetnosti z dogajanjem na »kurišču«.

Podaljšek profila proti vzhodu kaže dokaj enostavno strukturo: sukcesivno rast oziroma zasipanje z najmanj tremi novimi hodnimi površinami. Zasipno gradivo je skoraj izključno subhumus. Na hodnih površinah je droben lomljenec. Dogajanje, ki smo mu sledili pri analizi v tem profilu, se nadaljuje še naprej proti severu.

Profil 2:

To je profil ob južni meji izkopnega polja iz l. 1969. Gornji rob profila se nagiba od zahoda proti vzhodu, dolg je 15,8 m ter visok od 0,9 do 1,1 m. Humusu in tanki plasti subhumusa sledi do 70 cm debela plast glin, ki je pomešana z večjimi kamni. Na treh krajih ta prekriva drugo barvno glino, ki je pomešana s peskom.

Dno profila je istočasno najstarejša hodna površina na tem delu izkopnega polja. Glina, pomešana s peskom nad dnom profila je v zvezi s kovinsko predelovalno dejavnostjo na tem prostoru. Zasipna plast 7, ki pokriva prvo hodno površino, ne kaže skoraj nobene razčlenjenosti. Pri iskanju odgovora za ta fenomen bo treba upoštevati neposredno bližino tedanjega levega brega Krke.

Značaj profila 3 ($X = +8$, $Y = +16$ do $X = -12$, $Y = +16$)

To je vzhodni profil izkopnega polja iz l. 1969, dolg 17,7 m, visok oz. globok od 1,00 do 1,8 m, z rahlim nagibom gornjega roba profila od severa proti jugu.

Humusu in subhumusu sledi do 60 cm debela plast glin, ki je skoraj popolnoma enotna. Le v plasti nad najstarejšo hodno površino sledimo dvema ruševinskima plastema, ki sta bili tudi hodni površini. Ni treba izključiti možnosti, da sta obe ruševinski plasti in hodni površini povezani z dvema gradbenima fazama (cerkve). To opredelitev bomo lahko opravili po opravljenem študiju osrednjega profila po $Y = +4$ osi. Plast 3, tj. glina, je skoraj enaka z glino oz. plastjo 7 v profilu 2.

Značaj profila 4 ($X = +0,5$, $Y = -0,15$ do $X = 0,0$, $Y = +0,15$)

To je profil pod mernim stebričem $X = 0,0$, $Y = 0,0$. Profil je dolg 3,1 in visok 1,2 m. Gornja črta profila oz. površina je skoraj popolnoma ravna. Dno izkopa je na najstarejši hodni površini. Višje plasti kažejo izmenično plastenje glin in subhumusa, ki sta mešana z gradbenim materialom. Izmenjava plasti je nagla in ima obliko gomile. Najbrž gre za sukcesivno zasipanje z gradbenim materialom. Na zahodnem koncu profila je to zaporedje prekinjeno z vkopom, k gre do dna gradbene jame in začenja šele potem, ko se plastenje ruševinskih plasti neha. Ta vkop je zasut z enotno plastjo srednje sivga peska, ki je pomešan z malto. Ta profil govori o procesu rušenja zahodnega zidu stavbe oz. cerkve, ki smo jo odkrili na tem prostoru in o odvažanju tako pridobljenega gradbenega materiala. Temu v prid priča tudi popolna odsotnost kamna v temeljih. Ostala je le gradbena jama, napolnjena z enakim materialom, kot je na površini 2 tega profila.

Značaj profila 5

Profil 5 teče ob zahodni in južni strani objekta, ki smo ga odkrili na vzhodni polovici kv. 29 ($X = +2$, $Y = +1$) do ($X = -0,3$, $Y = +1,6$). Profil je dolg 5,3 m in visok do 1,1 m. Profil delimo na tri dele: severni, srednji in južni. Značaj posameznih delov profila je različen.

Na zahodnem delu profila, ki je dolg 1,5 m, pokriva hodno površino na dnu profila odpadna plast, v kateri so koščki oglja in manjše površine ilovice in žgane glin. Vse skupaj prekriva enoten zasip gradbenega materiala, čigar gornja črta je zaključena s tanjšo plastjo ilovice. Po ilovici teče estrih (tlak iz malte), ki ga kasneje prekrije tlak iz lomljenca.

V tem delu profila ugotavljamo najmanj dve hodni površini: prvo na dnu profila in drugo, v kateri si izmenoma sledijo ilovica, estrih in tlak iz lomljenca.

Med prvo in drugo hodno površino je plastenje odpadnega gradiva in gradbenega šuta.

Drugi oz. osrednji del profila je dolg 2,5 m in je po strukturi zelo enostaven: na prvotni hodni površini na dnu profila leži enotna debela plast, v kateri je žgana zemlja pomešana z drobci oglja, keramike in žlindre, tj. izrazita zasipna plast. Komaj na vrhu profila je tlak iz lomljenca, ki je na isti višini kakor vrhnji tlak v prvem delu tega profila. Tretji oz. južni del profila je dolg le 1,3 m in je tesno povezan z dogajanjem in plastenjem v srednjem delu profila, le da v gornji polovici ugotavljamo večjo razgibanost dogajanja, ki je lokalno omejeno.

Tolmačenje profila 6: Ob objektu na severovzhodnem vogalu kv. 38 ($X = +3$, $Y = +5,6$ do $X = +2,1$, $Y = +6,55$). Profil je dolg 3 m, višina 0,85 m.

Med dvema hodnima površinama, tj. med dnom plasti 3 in 1, si izmenoma sledita ilovica in pepelnatosiva plast subhumusa. Situacija spominja na delavniško dejavnost na prostoru, ki smo ga raziskovali v l. 1968.

Opis značaja profila 7: Vzhodni del zunanjega lica južnega zidu ladje ($X = -1,2$, $Y = +5,7$ do $X = +1,2$, $Y = +8,7$). Profil je dolg 3 in visok 0,85 m.

Zid leži na starejšem kulturnem sloju, v katerem razlikujemo plasti rumene in sive gline. Plast 3 je na najstarejši hodni površini. Čeprav je zid z ozirom na delavniško plast, ki smo jo odkrili v l. 1968, starejši, ni nobenega dvoma, da začetek srednjeveške poselitve na tem prostoru sega še v starejše obdobje.

Tolmačenje profila 8: južni profil objekta v zahodnem delu kv. 38 ($X = +2,35$, $Y = +4,65$ do $X = 1,35$, $Y = +4,65$). Profil je dolg 1 m, visok 0,70 m. V profilu sta le plasti subhumusa (1) in rumenkasto rjave gline (2), ki kažeta na čas pred arhitekturo. Obe plasti zaključuje nasip iz lomljencev, ki je v istem horizontu kot arhitektura. Stanje pri tem profilu je analogno tistemu iz profila 7.

Tolmačenje profila 9: Profil na $X = +4$ m osi skozi celo cerkev ($X = +4,00$ m, $Y = -2,5$ m do $X = +4,00$, $Y = +12,5$ m). Profil je dolg 14 in visok 1,1 m. Pri profilu razlikujemo plastenje nad arhitekturo ter nad prvotno hodno površino. Temelji so mestoma vkopani v sterilno plast ilovice. Vzhodni del profila kaže jasno izmenjavo najmanj treh hodnih površin. Na zahodnem delu je plast žganine vedno pod ruševinsko plastjo, kar priča, da vsaka plast žganine predstavlja tudi gradbeno fazo ter odgovarjajočo hodno površino. Tu sta dve gradbeni fazi; ena je najbrž starejša od ostankov temeljev cerkve.

Profil teče prek ostankov oz. temeljev obeh apsidialnih zaključkov novo odkrite cerkve. Po strukturi je zelo enostaven: na dolžini prvega metra, računano od vzhoda, je debel do 40 cm. Humusu, ki je debel le do 10 cm, sledi plast svetlo rjavega subhumusa, ki je močno pomešan z gradbenim materialom (droben lomljenec velikosti do 5×5 cm in neposredno nad zidovi tenka plast rumenkastega drobnega peska). Nad obema apsidama teče 25 do 35 cm debela ruševinska plast, v kateri je le droben gradbeni material (kamen, malta in drobci opeke). Nad to je plast subhumusa, ki je pomešan z zelo finim dolomitnim peskom, debela 10 cm. Nad to pa je še do 10 cm debela plast svetlo rjavega humusa. Od 3–4 m profila (vedno računamo od vzhoda) sledi 10 cm debela plast humusa, do 10 cm debela plast subhumusa, ki je pomešan s finim dolomitnim peskom in nato 40 cm debela plast rjavkaste ilovice, ki prehaja nato v 30 cm debelo plast žganine: to je pepelnato siva plast, v kateri je oglje ter drobci malte. Ta ponovno prehaja v sloj svetlorumenkaste gline.

Zasipna plast med obema apsidama priča o enkratnem rušenju zidov obeh apsid. Plast žganine, ki jo beležimo med 3. in 4. m profila, pa priča o požaru znotraj objekta, ki pa ne prehaja meje apsid.

Profil 10

Tolmačenje profila — merilni stebriček na $X = +4$, $Y = +8$, ($X = +3,85$, $Y = +7,8$ do $X = +3,85$, $Y = +8,5$ m). Profil je dolg 3,2 m in visok do 1,1 m. Profil delimo na tri dele: ravan, ki je na $x = +3,2$ m osi ter na dve površini, ki sta na $y = +7,8$ in 8,5 m osi, kar metodološko terja tolmačenje vsake površine posebej. Oba profila na Y osi kažeta le, kaj se dogaja s stanjem, ki ga opazujemo na $x = 3,2$ m osi. Na površini srednjega dela profila, tj. na $X = +3,2$ osi, sledi hodni površini na dnu izkopa rumene gline, ki jo pokriva enako gradivo, vendar pomešano z žganino. To zapira oz. prekriva ponovno glina, ki pa je sive barve. Tej zopet sledi plast rumene ožgane gline. Nato šele sledi prehod v subhumusno in humusno plast na površini profila. Ugotavljamo, da si dvakrat izmenoma sledita plast gline in žganine, kar zanesljivo priča za dve fazi oziroma povezanost plasti gline in žganine v en ciklus dogajanja. Detajlnejša razčlenitev znotraj enega ciklusa, čeprav se nam vsiljuje, v tej fazi raziskav še ni mogoča.

Tolmačenje profila 11: vzdolž zahodne in južne izkopne meje v kv. 8 ($X = +4,4$, $Y = 0,00$ do $X = +8$, $X = -4$). Profil je dolg 7,4 m in visok do 1,5 m. Gornja črta profila je skoraj ravna, vendar z rahlim naraščanjem od vzhoda proti zahodu. Ker profil delimo na dve polovici, ki sklepata pravi kot, bomo opazovali le del profila ob južni izkopni meji kv. 8.

Profil ob južni izkopni meji je dolg 4,8 in visok do 1,5 m. Gornja črta profila se nagiba od zahoda proti vzhodu. Čeprav je profil dokaj razgiban, kaže precej enotno podobo: hodna površina je na dnu profila. Na tej je do 0,9 m debela plast rjavkasto rumene gline. Od tu naprej proti vrhu profila je na osrednjem delu profila gomila, v kateri si sledita izmenoma plast rumene gline, verjetno »vareš«, in žganina. Na zahodnem delu profila je vkop, ki sega skozi vse plasti in se zaključuje na horizontu neposredno nad hodno površino v obliki okrogle jame s polkrožnim dnom. Jama je nastala v času neposredno pred formiranjem današnjega obdelovalnega humusa, tj. že po uničenju poselitvenega kompleksa Otok (Gutenwerth). Glede na neposredno bližino kurišča in žlindre je treba ta profil povezovati s to dejavnostjo. Zahodni del profila je dolg 2,5 m in kaže isti značaj kot južni del profila ter z enakim, vendar nekaj nižjim kopičenjem. Ta profil dokazuje, da so isto dejavnost opravljali po površini celega kvadranta št. 8.

Profil 12

Tolmačenje profila na $X = +4$ osi od $Y = -3,5$ do $+3,8$ m. Profil je dolg 6,3 m in visok do 1,2 m. Gornja črta profila rahlo pada od zahoda proti vzhodu. Od 1,6 do 3,7 m, začenši od zahodnega konca, pokriva profil del severnega zidu odkrite cerkve. Nad zidom profil dokumentira vsa dogajanja po rušenju cerkve ter postavlja časovni terminus za cerkev: »postquem non«. Temelji so bili vkopani v plast gline, za katero ne bi mogli trditi, da je na tem mestu primarna. Plastenje, ki ga med raznimi vrstami gline ugotavljamo od 4 do 5,5 m profila v globini gradbene jame priča, da je gradbena jama bila že vkopana v kulturno plast. Zasip nad zidom je dokaj enoten. To je do 60 cm debela ruševinska plast, ki preide v subhumus. Nekoliko drugačna podoba je na zahodnem in vzhodnem koncu profila: ruševinsko plast prekriva na obeh koncih subhumus, ki ga moramo opredeliti kot kulturno plast in šele tedaj sledi subhumus, ki smo ga na osrednjem delu opazovali neposredno nad ruševinsko plastjo.

Dognanja v tem profilu delimo na tri časovna obdobja: pred arhitekturo, obdobje arhitekture in čas po njej. Plasti 4 in 5 sta na zahodni strani profila segali nad zid. Prekinila oz. uničila ju je kasnejša ruševinska plast. Ta okoliščina je zelo pomembna, saj govori o dogajanju v obdobju po poružitvi cerkve. Zelo je verjetno, da tudi tu, kakor pri zahodnem zidu cerkve, stojimo pred

primerom kasnejše eksploatacije kamnov iz temeljev. Širjenje ruševinske plasti (6) proti vzhodu predstavlja verjetno smer rušenja in odvažanje gradbenega materiala.

Profil 13

Tolmačenje vzhodnega profila ob skupini objektov v kv. 29 ($X=0$, $Y=+4$ do $X=+4$, $Y=+4$). Profil smo opazovali od juga proti severu. Omejujeta gamera stebrička $X=0$, $Y=+4$ in $X=+4$, $Y=+4$. Zaradi tega sta severna in južna stran profila višji.

Profila na obeh stebričih dovoljujeta zanesljivo rekonstrukcijo profila nad osrednjim delom, tj. tam, kjer manjkajo vrhnje plasti. Pod ruševinsko plastjo, ki jo ugotavljamo na vrhu osrednjega dela profila je subhumus, v katerem je polno dokazil o požigu. Dno te plasti imamo za hodno površino. V globino si sledita še dve plasti gline, ki sta tukaj že zanesljivo v sekundarnem položaju. Najstarejšo hodno površino moramo iskati v dnu profila, tj. pod plastjo 5. V profilu nad ruševinsko plastjo sledimo novemu platenju žganine, ki jo zaključuje plast peska. Oboje priča najmanj o eni dodatni gradbeni fazi in novi oziroma višji hodni površini.

Profil 14

Tolmačenje profila pod objektom s strešno opeko v kv. 39 ter na meji s kv. 46 ($X=-1,1$, $Y=+8$ do $X=-2,1$, $Y=+6,1$). Objekt je južno od cerkve oziroma v neposredni sosesčini njenega južnega zidu. Domnevamo, da je strešna opeka s cerkve. Gornja površina objekta z opeko je v isti višini kakor gornji rob južnega zidu cerkve. To govori o določeni medsebojni povezanosti ali vsaj istočasnosti rušenja. Profil kaže zelo enostavno strukturo: Na najstarejši hodni površini je plast rumenkasto rjave gline. Na tej je do 70 cm debela plast sive gline, v kateri so žganina, pesek, fragmenti keramike, fragmenti strešne opeke in manjši lomljenci (plast 2). Sledi plast, ki iz subhumusa prehaja v obdelovalni humus. Plast 2 dokumentira proces rušenja cerkve. V plasti 2 kljub različnim materialom ni posebnega platenja ter se zdi, da imamo opraviti z dokumentacijo o procesu rušenja le ene gradbene faze.

Profil 15

Tolmačenje profila z notranje strani loka polkrožne apsida. (koordinate polkrožne apsida $X=+5,5$, $Y=+8$ do $X=2,00$, $Y=+8,6$). Profil je dolg 6 m, od tega polkrožna apsida 3,7 m, ter visok do 1,1 m. V tem profilu pride do izraza odnos polkrožne apsida do pravokotnega prezbiterija: severna in južna stran pravokotnega prezbiterija ležita enako globoko ter na enakem materialu, tj. na rjavo rumeni glini. Globina temeljev polkrožne apsida pa je različna: v sredi je najgloblja in za okoli 50 cm pod globino temeljev pravokotnega prezbiterija. Prehod proti severnemu zidu prezbiterija je postopen, proti južnemu pa nagel (na južni steni prezbiterija so temelji polkrožne apsida globlji okoli 30 cm). Ohranjenost obeh stranic pravokotnega prezbiterija je različna: južna stena je višja, vendar slabše izdelana. Zdi se kakor da bi bili lomljenci namešani eden na drugega ter povezani z malto. V severni steni prezbiterija je ohranjena le ena vrsta lomljencev vezanih z malto. Izbor gradiva za polkrožno apsido je drugačen: kamni so večji in kažejo neko vrsto platenja. Nekaj kamnov doseže velikost tudi do 60×30 cm. Vezivo, tj. malta, je temnejše. Jasno prihaja tudi do izraza, da polkrožna apsida ni vezana z zidovima pravokotnega prezbiterija.

Profil 16

Tolmačenje profila ob zahodni strani nasipa v kv. 46 in 51 (od $X=+1,5$, $Y=+8,8$ do $X=-4$, $Y=+9,5$). Profil je dolg 8,7 in visok do 0,9 m. Profil teče najprej vzdolž južne stene pravokotnega prezbiterija v dolžini 0,7 m in

nato ob zahodni strani gradbenega šuta, ki se je nakopičil ob južni strani prezbiterija in sicer v smeri, ki jo imamo za podaljšek polkrožne apside. Ostali, tj. večji del profila, teče ob zahodni strani nasipa, ki začenja ob zunanji strani jugovzhodnega vogala pravokotne apside.

Ves nasip in ruševinska plast na zahodnem delu profila ležita na starejši plasti subhumusa v kateri je veliko peska in žganine in za katero ni nobenega dvoma, da predstavlja kulturni sloj nad nekim uničenim stavbnim horizontom. Na vzhodnem delu profila, tj. tam, kjer imamo opraviti z nasipom, sledi prejšnjemu sloju plast gline, ki bi jo bilo treba opredeliti kot novo hodno površino (plast 2). Tej sledi do 60 cm debela plast gline (plast 6), ki priča o rušenju tudi tega stavbnega horizonta. To gradivo je služilo za osnovo, na kateri so začeli graditi nasip, ki je sestavljen iz več plasti lomljencev velikosti do 20×20 cm. Podobno stanje je pod ruševinsko plastjo in pod zidom na zahodni strani profila. Tu je pod zidom izrazito gradbena ruševinska plast.

Po dolžini celega profila ugotavljamo v fazi pred nasipom, ali pa pred zidovi, najmanj dve starejši poselitveni fazi in odgovarjajoči hodni površini.

Profil 17

Tolmačenje profila pod vzhodno steno pravokotnega prezbiterija. ($X = +8$, $Y = +10,7$ do $X = +3,2$, $Y = +14$ m). (Profil je dolg 9,4 in visok do 1,4 m.) V tem profilu obravnavamo stratigrafijo plasti pod vzhodnim zidom pravokotnega prezbiterija ter ob severni strani kontrafora, ki podpira jugovzhodni vogal pravokotnega prezbiterija. Kontrafor sloni na starejši gradbeni fazi, v kateri so praviloma le večji lomljenci, najbrž obdelani, ali pa vsaj prirejeni. Z isto gradbeno fazo imamo opraviti tudi na severnem delu profila ob severovzhodnem vogalu pravokotnega prezbiterija.

Posebno karakterističen je srednji del profila, tj. tisti, ki je pod zidom prezbiterija. Spodnji del profila je v vodi, tako da ga nismo mogli opazovati. Nad vodo smo dokumentirali 1,5 m profila, ki kaže izredno razgibanost. Temelji zidu so na 30 cm debeli plasti rumeno žgane ilovice, ki leži na nežgani rumeni ilovici, debeli le do 5 cm. Obeh omenjenih plasti najbrž ne bo treba ločevati. Imeti ju moramo za enotno, le da pod vplivom vročine ni bil prepečen tudi najnižji del. Nato sledi do 90 cm debela plast žganine, ki je pomešana s peskom. Proces nastajanja te plasti je zelo postopen, kajti vmes so tri tanjše plasti srednje sivga peska, ki govorijo o štirih horizontih nastajanja plasti žganine (plast 2). Najmlajši horizont je pod starejšo arhitekturo, ki smo jo ugotovili pod obema vogaloma pravokotnega prezbiterija. Pod plastjo 2 si izmenoma sledijo še sloji rumene in rumenkastorjave gline, ki na prehodu pod gladino vode ležijo na tenki plasti žganine.

Ta zelo važni profil lahko vrednotimo samo delno in začasno, ker s spodnjo črto profila še nismo prišli do sterilne plasti, ali pa do najstarejše hodne površine. V sedanjem stanju moramo le ugotoviti, da je bila pod vzhodno steno prezbiterija globoka jama. Njeno obliko nakazuje po vsej verjetnosti plast žganine, ki smo jo omenili v prejšnjem odstavku. Vse plasti, ki smo jih doslej naštevati, so nastajale z zasipanjem. Plast žgane gline pod temelji zidu je mogoče le posledica utrjevanja mehke osnove. Tej fazi v prid govori popolna odsotnost vsega drugega gradiva oz. najdb. Ta profil terja ponovno dokumentacijo sterilne plasti ter zelo detaljno opazovanje.

V podaljšku severne stene prezbiterija so štirje večji peščenci z merami od 20×30 do 30×40 cm, nepravilno razporejeni in segajo za 80 cm vzhodno od vzhodnega zidu prezbiterija. Med seboj niso vezani in so stratigrafsko starejši od prezbiterija. Kamni ležijo na 30 cm debeli plasti subhumusa, ki je prepojen s pepelom in ogljem. Niže je srednje rjav subhumus brez najdb. Ob tej plasti se struktura profila menja: sprememba materiala pride posebej do izraza pod vzhodno steno prezbiterija. Tako omejen profil je dolg 2,2 ter visok 1,20 metra. Pri višini ni upoštevan vkop, ki je pod gladino vode v jami. Profil začenja z zidom in v njem razlikujemo tri horizontalne plasti: 15 cm debela plast sivo-žgane gline, 30 cm debelo plast oglja in humusa. V naslednjih 30 cm si izmenoma

sledijo 10 cm debela plast svetlo sive gline, 10 cm debela plast humusa in znova 10 cm debela plast humusa in znova 10 cm debela plast gline. To zaporedje se ponovi trikrat. Temu sledi 30 cm debela plast subhumusa, ki je gosto pomešan s pepelom in ogljem. Na južni polovici je prehod v čisto plast gline, v kateri je 8 cm debela plast oglja. Poslej sledi jama, globoka najmanj 1 m, ki je pa ne moremo analizirati zaradi talne vode. Ob južnem zaključku zavija profil skoraj pravokotno proti jugovzhodu v dolžini do 1,5 m ter v višino od 0,7 do 1 m. V najnižji plasti sta ilovica in subhumus prepojena z ogljem. Na tem materialu je vogal nekega objekta, ki je iz velikih peščenih plošč. Kamni ležijo v treh plasteh: v najnižji je lomljenec velikosti do 10×5 cm, zatem plošča, ki meri 50×70 cm in čez to zopet plošča velikosti 70×80 cm. Tako postavljene plošče dajejo videz vogala neke pravokotne stavbe, ki je starejša od pravokotnega prezbiterija in enako od kontrafora.

Opis situacije po zaključnem izkopavanju v l. 1969

Z izkopom v l. 1969 smo začeli ob vzhodni izkopni meji iz l. 1968 v dolžini štirih kvadrantov oz. 16 m. Izkop smo nadaljevali proti vzhodu v dolžini 4,5 kv. oz. 18 m in kasneje proti severu po dolžini cele Y osi ter za 4 m po X osi. Sledila je še enkratna razširitev po Y osi od $X = +8$ do $X = +12$ m, toda z izkopom te nove površine smo obstali na globini 2. planuma, tj. okoli 50 cm pod današnjo površino.

Popolnoma smo raziskali 23 kvadrantov ter 5 kvadrantov do globine planuma.

Opis površine pred izkopom

Cela površina, ki smo jo izkopavali v l. 1969, je na posesti Jožeta Mencina iz Drame. Zahodni del izkopnega polja 1969 je na obdelovalni površini oz. njivi, večji del pa na travniku. Površina izkopnega polja, ki pokriva njivo (kvadranti 1, 8, 9 in 16), je skoraj popolnoma ravna, toda z rahlim nagibom od severa proti jugu (glej nivelman). Tisti del izkopne površine, ki je na travniku, visi od zahoda proti vzhodu ter ima rahel nagib od severa proti jugu. Na travniku raste srednje visoka trava, ki je močno pomešana z deteljo in raznim plevelom. Drugih posebnosti na tej površini nismo opazili.

Kljub splošnim značilnostim konfiguracije tega terena, tj. nagibanje od zahoda proti vzhodu ter od severa proti jugu, kaže v svoji mikrokonfiguraciji še neke dodatne značilnosti: zdi se, da je na površini kvadrantov 45 do 48 približno po vsej dolžini $X = +12$ osi, neka meja, ki jo slutimo po rahlem valovanju površine. Kasnejši izkop je pokazal, da je na tem prostoru meja arhitekture, ki smo jo obravnavali pri opisu planumov. Ves izkop smo opravili v štirih ali petih planumih. Globina izkopa ni enotna: na južnem delu izkopnega polja doseže 0,9 m in na severnem 1,6 m pod današnjo površino. Spodnja meja izkopnega polja je sterilna plast ilovice rjavo rumene barve s primesjo zelo finega kremenčevega peska.

Stratigrafija plasti med sterilno osnovo in današnjo površino kaže neenoten in razgiban značaj. To se stopnjuje od vzhoda proti zahodu.

Najbolj različna struktura plasti je na osrednjem in zahodnem delu izkopnega polja, tj. tam, kjer je največ gradbenih plasti oz. ostalin arhitekture.

Profil vzdolž vzhodne meje izkopnega polja je zelo enostaven in skoraj po celi višini enoten: to je srednje rjav subhumus, ki ga težko ločimo od humusa. Na prehodu med obema slojema, na 10 do 20 cm pod gornjim robom profila, je dolomitni lomljenec z granulacijo do 1 cm³. Plast je debela do 10 cm. Sloj subhumusa, ki sega do dna profila je popolnoma enoten, vendar razlikujemo v njem še najmanj dve hodni površini: starejša je skoraj neposredno nad hodno površino, druga pa 60 cm višje. Starejša hodna površina je lomljenec, ki je bil uporabljen kot gradbeni material. Mlajša hodna površina je iz finega dolomitnega lomljenca in ostankov gradbenega materiala. Obe hodni površini vidimo kot vodoravni in močno poudarjeni črti.

Za dokumentacijo dogajanj v smeri od vzhoda proti zahodu smo se odločili za profil X = +4 m osi, ki pa ni cel in ga zato dopolnjujemo s profilom na X = +8 osi. Zahodni profil izkopnega polja nam manjka, ker je bil uničen z izkopom v l. 1968.

Najbolj značilna je situacija pod mernim štebričem na X = +4 in Y = +8 m, kjer si slede plasti v naslednjem zaporedju: žganina, glina, žganina, žganina močno pomešana s prepečeno zemljo, ki prehaja v ruševinsko plast in ta v humus. To je podoba na severu, ki je nekoliko drugačna in ne manj razgibana od slojev na južni polovici izkopnega polja.

Plast žganine na južni polovici izkopnega polja začenja neposredno nad sterilno plastjo in traja vse do prehoda v humus. Posebna značilnost tega dela izkopnega polja je izredno fino plastenje oz. hitra menjava materiala.

Pregled stanja najdb — ostankov arhitekture na površini, ki smo jo odkrili v letu 1969

Poleg številnih drobnih najdb: fragmentirane keramike in železnih izdelkov raznih vrst, ki jih opredeljujemo kot notranjo opremo delavniških in stanovanjskih prostorov ter kot lokalne izdelke, so tu še ostanki arhitekture, ki predstavljajo enoten zazidalni kompleks. Tu sta še dva objekta, ki ju ne moremo uvrstiti v arhitekturo, sodita namreč med objekte, ki pričajo o proizvajalni dejavnosti v Otoku. Na osrednjem delu površine, ki smo jo izkopali je strnjen kompleks temeljev za cerkev z najmanj tremi gradbenimi fazami. Znotraj cerkve je več skupin ruševinskih plasti, ki so različne po značaju ter v raznih horizontih.

Na severovzhodnem in jugozahodnem delu cerkve je strnjena ruševinska plast, ki se naslanja na zunanje lice zidov »cerkve«.

Jugovzhodni vogal cerkve podpira zid, ki se podaljšuje v skoraj 10 m dolg in do 2 m širok nasip.

Južno od cerkve je več kompleksov ruševinskih plasti na različnih horizontih, ki so po vsej verjetnosti na določen način povezani s cerkvijo.

V kvadrantu 30 je kurišče ali mogoče tudi peč, ki jo je treba zaradi oblike in predvsem zaradi navzočnosti žlindre in »vareša« povezovati z železarsko predelovalno dejavnostjo.

V sterilni plasti (ilovica na površini kv. 49) je bila vkopana eliptično oblikovana jama, ki je najstarejši objekt na tem kompleksu.

Zaradi boljše spoznavanja položaja in pravilnejšega opredeljevanja posameznih objektov bomo oštevilčili vse objekte, jih opisali in šele potem začeli s študijem odnosov med posameznimi objekti.

Opis cerkve:

A. Južni zid cerkve:

- zunanja dolžina 9,5 m
- notranja dolžina 8,5 m
- širina 0,85 m
- zidali so z lomlencem velikosti od 10×10 do 30×40 ter vezali z malto svetlosive barve. Pesek je imel granulacijo do 2 cm^3 . Po višini je zid ohranjen zelo neenotno. Ob zunanjem ter notranjem licu zidu so uporabljali večje kose lomljenca, ki so jih deloma tudi prirejevali, oz. grobo obdelali zunanji del. Med obema licema so uporabili za polnitev drobnejše gradivo. Kamni ležijo v vodoravnih vrstah.

V vzhodnem vogalu ladje stoji temelj za oltarno menzo, ki v današnjem stanju nima pravilne pravokotne oblike. Po osi S-J meri 1 in po osi V-Z pa 0,9 m. Menza je sezidana iz lomlencev apnenca in peščenca velikosti od 10×10 do 30×40 cm. Malta je svetlosiva in po zunanjem videzu identična z malto iz južnega zidu ladje.

Prezbiterij:

- zunanja dolžina zidu 4,2 m,
- notranja dolžina zidu 3,6 m,
- zid je zgrajen iz lomlencev peščenca in apnenca velikosti od 10×10 do 30×40 cm. Za vezavo so uporabili svetlo sivo malto, ki je bila pomešana s peskom zelo fine granulacije.

Temelji slopa:

- začenjajo meter od vogala na prehodu iz ladje v prezbiterij. Merijo $0,9 \times 0,65$ m. Severozahodni vogal slopa je polkrožno zaobljen. Struktura gradnje je enotna z južnim zidom prezbiterija.

»steber«:

- stoji v vogalu, ki ga sklepata oltarna menza in južni zid prezbiterija. Ima obliko pravilnega kroga s premerom 1,2 m ter je ohranjen v višino do 0,9 m.
- Po višini je »steber« zgrajen iz petih plasti oz. vrst lomljenega peščenca, ki je vezan s srednjesivo malto iz peska dokaj grobe granulacije. Po zunanjem videzu se ta malta zelo razlikuje od do sedaj opisanih. Gornja površina stebra je skoraj popolnoma ravna in zalita z malto ter sega do temeljev južnega zidu prezbiterija.

Površina malte kaže številne odtise, ki pričajo o nekdanji nadgradnji. Z zunanjim lokom se »steber« dotika južnega zidu prezbiteterija in oltarne menze. Temelji za »steber« so vkopani v sterilno plast ilovice in so globoki 0,9 m. Temelji za južno steno cerkve pa ležijo skoraj neposredno na sterilni plasti. Ker južni zid prezbiteterija prekriva deloma gornjo površino »stebr«, sledi da je »steber« starejši in funkcionalno navezan za cerkev. Tudi globina temeljev za »steber« govori o večji starosti oz. starejši stratigrafski legi.

Pri zidovih ladje in prezbiteterija opazamo različno stanje ohranjenosti zidov. V glavnem so ohranjene le tri plasti kamov, tj. do višine 0,5 ali 0,6 m. Mestoma do 0,8 m.

B. Severni zid cerkve:

- Dolžina notranje strani zidu je 8,8 m. Ta mera je približna, ker nismo mogli natančno definirati JV vogala.
- Dolžina zunanje strani zidu je 9,7 m.
- Zid je zgrajen iz lomljencev apnenca in peščenca velikosti do 20×30 cm, ki so med seboj vezani s svetlosivo malto, v kateri je pesek z granulacijo do 2 cm³. Obe strani zidov sta zgrajeni iz deloma obdelanih lomljencev. Vmesni prostor je zapolnjen z drobnejših gradivom.

Prezbiteterij:

- Dolžina zunanje strani zidu je 5,25 m.
- Dolžina notranje strani zidu je 3,6 m.
- Slop — $0,9 \times 0,6$ m. Zgrajen je na enak način kot slop ob južni steni prezbiteterija le ohranjen je precej slabše.

Pri gradnji slopa in zidu na severni strani prezbiteterija so uporabljali lomljeni peščenec in apnenec, ki meri do 20×30 cm. Zid je vezan s srednje sivo, ne preveč kompaktno malto, v kateri je pesek z granulacijo do 2 cm³. Zid prezbiteterija je širok do 0,85 m ter ohranjen v višino dveh do treh plasti kamna. Tretji sloj kamnov je ohranjen le ob slopih ter na SV vogalu zidu.

»Oltarna-menza«

- meri $1,4 \times 0,7$ m. Zgrajena iz lomljenca in plošč velikosti od $0,2 \times 0,2$ do $0,5 \times 0,7$ m. Ohranjeni sta dve plasti kamna. Malta je srednje siva in zelo kompaktna, pomešana z mivko.

»Steber«

- ima v tlorisu nepravilno okroglo obliko s premerom enega metra. Ohranjen je v višini 6—7 plasti kamnov oziroma 1,2 m. Lomljenci so raznih velikosti, merijo od $1,1 \times 0,2$ do $0,3 \times 0,5$ m. Kamne veže srednje siva malta, ki je rahla in zelo groba. Gradbena jama je vkopana v sterilno plast ilovice in je globoka 0,8 m.

Splošna ohranjenost severnega zidu prezbiteterija je zelo različna: od ene do pet vrst kamnov. Zid je najvišji na sredi. Posebnost predstav-

lja zahodni zaključek severnega zidu. Tu je monolit apnenca velikosti $0,7 \times 1$ m, ki je bil po vsej verjetnosti obdelan ter na tem mestu že v sekundarni uporabi.

3. Zahodni zid cerkve:

- V gradbeni jami, ki smo jo lahko natančno določili (dolga je 5,5 in široka 1 m, globoka do 0,8 m), razen slojev malte ni bilo drugega gradbenega materiala. Profil za gradbeno jamo pride še posebej do izraza pod mernim stebričem $X = 0,0$, $y = 0,0$ m.

4. Vzhodna stena prezbiterja:

- dolžina zunanje strani zidu 5,2 m
- dolžina notranje strani zidu 3,6 m
- za gradivo so uporabili večinoma peščenec in nekaj apnenca velikosti od $0,1 \times 0,1$ do $0,3 \times 0,4$ m. Malta je rumenkasto sive barve in mešana s peskom in dokaj fino granulacijo. Zid je ohranjen v višino štirih plasti kamnov.

Polkrožna apsida:

Znotraj pravokotnega prezbiterja je vgrajena polkrožna apsida. Začetek notranjega loka je ob severnem zidu prezbiterja za 1,3 m in ob južnem za 1,5 m od slopa. Zid apsida je širok 0,8 m ter zgrajen iz peščenca in lomljenca apnenca. Kamni merijo od 10×15 do 30×40 cm, vezani so s temnosivo malto, v kateri je pesek s fino granulacijo. Malta se zdi kompaktnejša kot pri ostalih zidovih, ki smo jih doslej opisovali. Baza loka meri 3,3 m, višina loka 0,7 m.

Med zunanjim lokom polkrožne apsida in notranjo stranjo vzhodnega zidu pravokotnega prezbiterja leži več kosov apnenca in peščenca, velikosti od 20×20 do 70×60 cm, za katere se zdi, da so prišli na ta prostor z rušenjem polkrožne apsida ali vzhodnega zidu pravokotnega prezbiterja. Pri polkrožni apsidi so ohranjene tri do štiri vrste kamnov. Gradbena jama je globlja v sredini in plitvejša ob začetkih krakov loka; toda v celoti je globlja od gradbene jame za pravokotni prezbiterij. To prihaja še posebno do izraza ob izteku južnega dela loka polkrožne apsida. Pri teh opazovanjih je treba poudariti naslednje:

1. Temelji polkrožne apsida, čeprav nižji, ne segajo pod temelje severnega ali južnega zidu pravokotnega prezbiterja.
2. Med kamni polkrožne apsida in pravokotnega prezbiterja ni prepletanja oziroma včlenjevanja.

Starejši elementi arhitekture

Profil pod vzhodno steno pravokotnega prezbiterja kaže nekatere zanimive značilnosti:

1. V dnu gradbene jame pod vzhodnim zidom pravokotnega prezbiterja je plast prepečene gline.

2. Prvi sloj kamnov v temeljih vzhodnega zidu pravokotnega prez-biterija leži na plasti prepečene gline.

3. Zgoraj omenjena prepečena glina je na neki starejši hodni površini, ki prehaja v ploščad iz velikih plošč peščenca ($1,4 \times 1,100$ m). V tej ploščadi razlikujemo tri plasti; najnižja je iz drobnega lomljenca, druga iz večjih plošč (ena meri 60×40 cm) in tretja, od katere vidimo le del, ki meri $1,00 \times 0,6$ m. Tako opisan objekt daje videz vogala nekega temelja, ki se nadaljuje na zahod pod pravokotni prez-biterij in na vzhod pod nasip v podaljšku kontrafora. Kompleks, ki smo ga pravkar opisali, leži na plasteh, ki pokrivajo še starejši vkop, ki se širi pod pravokotni prez-biterij in proti vzhodu skoraj na celi površini kv. 49.

4. Na SV vogalu kv. 50, v plasti nad opisano jamo, je še ena skupina plošč iz lomljenega peščenca, ki kaže dvojno platenje. Strati-grafsko jih označimo z ostanki pod JV vogalom pravokotnega prez-biterija.

5. Nekoliko drugačno podobo ima skupina kamnov, ki je v po-daljšku severne stene prez-biterija. Dno izkopa za ta objekt je v neki globini kakor objekt ob JV vogalu prez-biterija. Oba objekta sta iz rumenkastega peščenca. Kamni pokrivajo površino $0,8 \times 1,00$ m merijo pa od $3 \times 0,4$ do $0,5 \times 0,4$ m. Velja poudariti, da ti kamni niso povezani s temelji prez-biterija.

6. Enako kakor pod t. 4 opredeljujemo tudi skupino peščencev v severnem podaljšku vzhodne stene prez-biterija. Na površini $0,7 \times 0,9$ m so v dveh plasteh plošče peščenca velikosti od $0 \times 0,1$ do $0,5 \times 0,5$ m, ki niso povezane z zidom prez-biterija in se nadaljujejo proti severu.

Gradbene jame

Vzhodni zid pravokotnega prez-biterija in lok polkrožne apside ležita na starejšem izkopu oz. »jami« v kateri so bile številne najdbe.

Severni in južni zid prez-biterija oz. njuni temelji so vkopani v siv-kasto rumeno glino, ki je nastajala s sukcesivnim platenjem. Na enakem gradivu sta tudi oba daljša zidova ladje. Platenje je še posebno izra-zito na prehodu iz ladje v prez-biterij oziroma pod južnim slopom.

Gradbene jame, »jama« v kv. 49 ter platenje v najnižji plasti temeljev dokazujejo, da je bila že prva cerkev postavljena na starejših kulturnih plasteh. Dokončni odgovor o dataciji teh plasti bomo dobili šele po opredeljevanju najdb iz jame v kv. 49.

Opis ruševinskih plasti znotraj in zunaj tlorisa cerkve

Znotraj tlorisa cerkve je največji objekt pokrit z ruševinsko plastjo v kv. 29. Značaj tega objekta smo obravnavali pri opisu profila št. 13. V njem razlikujemo najmanj tri gradbene faze.

Na sredi kvadranta 29 je ovalen objekt, ki smo ga deloma raziskali: pri $X = +2$, $Y = +2$ m je površina nepravilno ovalne oblike ($1,6 \times 1,4$ m), ki smo jo izkopali do 0,8 m nad dnem izkopa. Na tej višini se je pokazala temnosiva počena plast ilovice, za katero smo ugotovili, da je razširjena po celi površini objekta in da ima konkavno obliko. Plast prepečene ilovice meri $1,2 \times 1,3$ m. Osrednji del je globlji za okoli 0,2 m od robov. Konkavni del površine je pokrivala plast fine žganine, v kateri smo našli pepel, drobno oglje, svetlosivo malto, drobce opeke, koščke keramike in veliko kosov oksidirane bakra ali brona. Pri detajlnem pregledovanju in odstranjevanju te plasti smo našli nad dnem konkavno oblikovanega prostora v vrsto položene strešne opeke velikosti $0,2 \times 0,25$ m. Opeke so bile razporejene radialno. Pod opekami, ki so pokrivala skoraj tri četrtine konkavno oblikovanega prostora, je še do 10 cm debela plast žganine, ki je po sestavi enaka gradivu nad opekami. Ni nobenega dvoma, da je konkavni prostor umetno oblikovan in je po vsej verjetnosti služil kot ognjišče, kajti plast prežgane ilovice pod ognjiščem je debela do 10 cm.

Tolmačenje tega profila najdemo v prof. št. 5: Tu so najmanj 4 hodne površine. Spodnji profil odgovarja najbrž času, ko je stala na tem prostoru cerkev. Vse ostale kopičenje je kasnejše in nam kaže na še najmanj tri hodne površine. Eno je treba povezovati s »kuriščem« in drugo z estrihom. Pri slednjem razlikujemo najmanj dva horizonta hodnih površin. Ta objekt bo pri detajlnem študiju stratigrafije ter pri relativnem časovnem opredeljevanju odkrite cerkvene arhitekture igral odločujočo vlogo.

Skoraj popolnoma enako stratigrafsko strukturo imajo tudi drugi objekti zunaj cerkvenega tlorisa: to je objekt ob vzhodni meji kv. 29 ter dva manjša na osrednjem delu kv. 38.

Splošni pregled izsledkov izkopavanja v l. 1969

Vsa dokumentacija, ki smo jo zbrali z običajno sistematiko dokumentacije, je za dokončno presojo kronologije nezadostna. Za to je potreben študij nekaterih detajlov, ki ne sodijo v okvir sistematike profilov in planumov. Tovrstne dokumentacije bomo opravili v l. 1970. V tej fazi študijske obravnave izsledkov izkopavanj v l. 1969 si lahko dovolimo le sumiranje splošnega značaja, tj. do tiste faze, ki nam jo dovoljuje doslej zbrana dokumentacija.

Najtehtnejši in nesporen rezultat izkopavanja v l. 1969 je odkritje cerkve, ki jo razčlenjujemo v naslednjem elementu razvoja:

1. Pravokotna ladja velikosti $9,5 \times 6,8$ m, ki je povezana s pravokotnim prezbiterijem, ki meri 5×5 (zunanja meritev) oziroma $4,4 \times 3,3$ (notranja meritev). Rast tako zarisanega objekta ni organska, kajti simetrični ladje in prezbiterija se ne ujemata, temveč tvorita top kot s temenom v ladji 1,00 m od slopa. Ladja tudi ni popolnoma simetrična: severna

rama ladje (tj. severovzhodni vogal) je širša od južne. Ti elementi pa vsekakor opravičujejo tezo o ločenem nastajanju ladje in prezbitერიја.

2. V pravokotni prezbitერიја je bila vzdana polkrožna apsida. Profil na $X = +4$ osi, še posebej tisti del nad polkrožno apsido in vzhodno steno pravokotnega prezbitერიја, upravičuje domnevo, da sta oba zidova stala do časa, ko sta bila skupaj porušena. Stratigrafija nad ruševinami obeh zidov je popolnoma enaka. K tej drugi fazi sodita oba slopa, tj. slavaločni obok.

3. V vogalih ladje na prehodu v prezbitერიја sta menzi stranskih oltarjev. Situacija ne dovoljuje, da bi lahko zanesljivo ugotovili čas postavljanja obeh menz.

4. V severozahodnem vogalu ladje je skupina v loku postavljenih kamnov, ki povezujejo severni in zahodni zid ladje. Znotraj tako omenjenega prostora stoji velik blok peščenca. »Objekt« je nastal istočasno z ladjo. Njegove funkcije nismo mogli določiti, vendar se nam je zaradi položaja in deloma zaradi oblike vsilil delovni naziv »krstilnica«.

5. V podaljšku simetrale jugovzhodnega vogala pravokotnega prezbitერიја je na zunanji strani podporni zid iz večjih lomljencev (zid meri $2 \times 1,5$ m). Podporni zid se podaljšuje v nasip iz lomljencev, ki ima nepravilno trikotno obliko, dolg je 8,5 in širok do 2 m. Nasip je vzporeden z nekdanjo strugo Krke. Os podpornega zidu teče proti jugozahodu. Površje nasipa pada proti nekdanji strugi. Obstoj nasipa in podpornega zidu je dokaz, da je stal pravokotni prezbitერიја tudi potem, ko so vzdali polkrožno apsido. Z rušenjem vzhodne stene pravokotnega prezbitერიја bi nasip in zaščita postali nesmiselni.

6. V vogalih med menzama obeh stranskih oltarjev in severno in južno steno ladje stojita dva okrogla podstavka za katera smo že ugotovili, da sta starejša od obeh gradbenih faz cerkve in da se funkcionalno z njima popolnoma izključujeta.

Na temelju gornjih navedb si lahko dovolimo naslednjo rekonstrukcijo:

1. Oba »stebra« in oba daljša zidova ladje se nam vsiljujeta kot najstarejša in mogoče tudi istočasna člena neke arhitekture. Oboje, opazovano kot celota, bi lahko bil temelj nekdanjega portika neke rimske zgradbe: Rimsko poselitev kompleksa na Otoku pa itak dokumentirajo številne rimske drobne arheološke najdbe in tudi arhitektonski elementi, ki smo jih našli v zidu ob cestišču.

2. Oba zidova »porticusa« sta osnova za severno in južno steno ladje, ki ji je bilo treba dozidati le prezbitერიја in ta je bil v prvi fazi pravokoten.

3. V gornji tloris pravokotnega prezbitერიја vzdana polkrožna apsida predstavlja drugo fazo kultne arhitekture.

Ob pogledu na situacijo celega izkopnega polja, tj. površine, ki smo jo odkrili v l. 1968 in 1969, pa najdemo elemente, ki še bolj dopolnijo, oziroma zaokrožijo podobo stanja iz l. 1969: 3,5 m zahodno od cerkve vzporedno z njeno zahodno steno teče zid, ob njegovi zahodni strani pa začenja cestišče. Čeprav so zidovi in omenjeni zid skupaj

s cestiščem v enakih plasteh, časovni odnos obeh kompleksov še ni popolnoma jasen. Toda ne glede na to se nam vsiljuje podoba z zidom omejenega cerkvenega kompleksa v neposredni sosesčini cestišča.

Obstoj kulturnega objekta in takega tipološkega razvoja, kakor smo ga opisali, je vsekakor pomemben doprinos k proučevanju lokalne zgozgovine; vendar bi veliko izgubil v tehtnosti, če ne bi imeli na razpolago še druge dokumentacije, ki govori o relativnih kronoloških odnosih med posameznimi objekti in če ne bi imeli novih opor za absolutno datacijo vsaj za eno od stratigrafskih izhodišč.

Izhodišča za kronologijo:

V čas pred cerkev s pravokotnim prezbitერიem postavljamo najprej stavbo od katere smo našli ostanke pod severovzhodnim in jugovzhodnim vogalom pravokotnega prezbitერიja.

Se starejša pa je kožarsko predelovalna dejavnost, katere ostanke smo našli neposredno pod prezbitერიem obeh cerkvenih faz oziroma pod ostanki arhitekture, na kateri sloni pravokotni prezbitერიj. Stratigrafsko v istem sloju in brez dvoma starejši od cerkve je izkop za »kurišče«, ki smo ga opazovali v kv. 30 ter neposredno ob severni steni ladje. Čeprav je stratigrafski odnos cerkve in kurišča popolnoma jasen, ne moremo še ničesar reči o časovnem odnosu med »kuriščem« in »kožarsko jamo«. Zelo verjetno je, da sta oba objekta istočasna.

Oslanja se na grobo opredelitev stratigrafije oziroma profil v kv. 29 ugotavljamo v času po poružitvi cerkve še najmanj dve, če ne tudi treh hodnih površin, ki bi jih bilo treba istovetiti tudi z gradbenimi fazami.

Povzetek stratigrafskega zaporedja bi se glasil:

1. »Kožarska jama« in najbrž »kurišče« v kv. 30. — Najstarejša srednjeveška faza.

2. Ostanke arhitekture pod severovzhodnim in jugozahodnim vogalom pravokotnega prezbitერიja.

3. Cerkev s pravokotnim prezbitერიem.

4. Cerkev s polkrožno apsidno, vzdano v pravokotni prezbitერიj.

5. Faza »kurišče« v objektu na osrednjem delu kv. 29.

6. Hodna površina oz. tlak iz »estriha« v objektu na osred. delu kv. 29.

7. Hodna površina oz. tlak iz lomljenca in oblic nad tlakom in estriha v objektu na osrednjem delu kv. 29.

8. Temelji za okrogle stebre ob obeh stranskih oltarjih, ki so najbrž starejši od vseh naštetih objektov in jih imamo za antične.

Med naštetimi osmimi gradbenimi fazami so časovno determinirane naslednje:

1. Najmlajši tlak, ki ga omenjamo v prejšnjem seznamu pod št. 7 (to je tlak iz oblic in lomljenca na najvišji plasti na objektu v osrednjem delu kv. 29) predstavlja zadnjo gradbeno fazo v Otoku. Leto 1473, tj. ko so Turki Otok porušili, je njegova skrajna časovna meja.

2. Za kožarsko dejavnost in »kurišče« v kv. 30 lahko rečemo samo, da sta iz časa neposredno pred najstarejšo srednjeveško arhitekturo, ki jo v seznamu obravnavamo pod št. 2.

3. Cerkve s pravokotnim prezbitერიem (pod št. 3) ne moremo postaviti v čas po 11. stol. in ne daleč pred 11. stol. Časovni okvir 11. stol. je najverjetnejši. Dokončni odgovor bomo dobili po študijski obravnavi tipologije tega tipa cerkve.

4. Najnižji delavniški horizont izkopnega polja, ki smo ga obravnavali v l. 1968 istovetimo stratigrafsko s plastjo neposredno nad ruševinama obeh cerkvenih faz. Delavniško plast smo doslej vedno povezovali s časom nastanka Otoka ali pa kmalu po ustanovitvi. S tem opredeljevanjem, ki ima le začasen značaj, smo prišli do treh absolutnih časovnih mejnikov: 11. stol. za čas cerkve s pravokotnim prezbitერიem; 12. ali začetek 13. stol. za čas nastanka delavniških plasti in l. 1473 čas ko je uničena arhitektura nad zadnjo hodno površino. Do podrobnejše kronološke sheme bomo prišli le po študijski obravnavi keramičnih in železnih najdb.

V tem trenutku lahko damo le nekaj splošnih podatkov o obeh skupinah gradiva: razen manjšega števila keramičnih fragmentov v najnižjih plasteh v kv. 52 in 45, ki so po obliki in strukturi najverjetneje zgodnesrednjeveški, ima vsa ostala keramika pozno srednjeveški značaj. Keramični fragmenti, ki smo jih našli v l. 1969, segajo skozi vse izkopane plasti in so popolnoma tipološko enaki keramičnim najdbam iz l. 1968. Ugotovili smo, da imamo opraviti s popolnim razvojem keramičnih oblik v časovnem obdobju od poznega 11. do druge polovice 15. stol. V l. 1969 smo našli približno 2000 fragmentov keramike, ki jih bomo šele začeli urejevati in opredeljevati.

Kovinske najdbe:

V l. 1969 smo našli mnogo večje število železnih predmetov kot v letih 1967 in 1968. Večja je tudi izbira in predvsem je jasnejša prostorska razporeditev tovrstnih najdb. Številčno so najdbe zastopane v naslednjem vrstnem redu:

1. Žebli — kovani, delimo jih v dve veliki skupini: a) že uporabljene, b) neuporabljene in najbrž izdelane na tem prostoru. Uporabljeni žebli so praviloma zviti in skoraj praviloma kažejo debelino lesenih kosov, ki so jih vezali. Žeblje smo našli v vseh planumih.

2. Železni ključji so številnejši kot v l. 1968 in enako sta zastopani obe skupini

a) z okroglo zanko

b) z zanko v obliki gotskega loka skoraj vseh razvojnih oblik. Ključji so bili najdeni v vseh planumih.

3. Razno — železno okovje za hišno uporabo; najdeno v vseh planumih.

4. Praktično uporabni predmeti:

- a) konjska oprema,
- b) pasne spona, železne in bronaste,
- c) škarje
- d) železni obročki,
- e) žel. noži, manjši. K nožem, ki so skoraj praviloma z ravnim hrbtom in naprej usločeno konico, je treba prišteti najbrž tudi kamnite bruse,
- f) svedri,
- g) strgala,
- k) verige.

5. Orožje: letos smo našli le razne tipe pušičnih osti, ki pa so praviloma imele tulec.

6. Keramične uteži za statve.

K stratigrafiji najdb: Čeprav so številne najdbe že v začetku kulturne plasti, tj. v planumu 2, so najštevilnejše, oz. izredno bogato zastopane v planumu 3. Revnejši je planum 4, nakar se številčno zmanjšujejo do najnižjega horizonta kulturne plasti, v našem slučaju je to planum 6. Shematični prikaz razporeditev najdb po planumih in kvadrantih nam kaže lijakasto razporeditev. Ta shema razprostranjenosti najdb po višini postane še posebej pomembna, če opazujemo to gibanje z ozirom na izkopno polje, ki smo ga odkrili v letu 1969. V vseh planumih so zastopane najdbe v kv. 40, 45 in 46. Največja gostota, za katero smo ugotovili, da je bila v globini planuma 3, pa pokriva kv. 28, 29, 30, 39, 40, 46, 48, 49 in 50.

Z ozirom na cerkveno arhitekturo, ki nam je bila pri vseh dose-
danjih opazovanjih izhodišče in vodilo, ugotavljamo, da je le manjše
število želez. najdb na prostoru znotraj arhitekture in sicer so iz plasti
nad horizontom ruševin. Najštevilnejše so najdbe iz prostora južno od
cerkve, ki segajo tudi skozi vse planume. Enako podobo, ki pa je ome-
jena le na en kvadrant, imamo v kv. 30, tj. tam, kjer je »kurišče« in v
kv. 49, kjer smo našli »kožarsko jamo«. Najdbe znotraj tlorisa cerkve,
ki so skoraj praviloma omejene na planum 3, tj. na horizont nad ruše-
vinami, nam dovoljujejo, da že na tej stopnji obravnave izsledkov izko-
pavanj l. 1969 lahko rečemo, da se železarsko predelovalna dejavnost raz-
vije v glavnem v času, ko je cerkev porušena. Detajlna obravnava tipo-
logije železnih najdb in njihove razprostranjenosti z ozirom na verti-
kalno in horizontalno stratigrafijo nam bo dala v roke bolj determinirana
izhodišča za relativno in absolutno kronologijo.

Sistematsko raziskovanje v letu 1970

Izkopavanje in druga raziskovalna terenska dela so trajala od druge
polovice julija do konca novembra. V tem času smo opravili naslednje:

1. Na izkopnem polju iz l. 1969 smo dokončali sektor 4 (kv. 55, 56,

57, 58 in 59), ter izkopali sektorja 5 (kv. 60, 61, 62, 5, 6, 7 in 4); ter 6 (kv. 20 in 21). To je skupno 14 kvadrantov oz. 225 m².

2. Med južno mejo izkopnega polja in nekdanjo strugo Krke pri Drami smo izkopali štiri sonde naslednjih velikosti: sonda 1, dolga 10 in široka 1 m; sonda 2, dolga 6,3 in široka 1 m; sonda 3, dolga 6,3 in široka 1 m; sonda 4, dolga 5,5 in široka 1 m. Po zaključenem izkopu sond smo izkopali tudi ves prostor med sondama 2 in 3. Skupna površina 94 m².

3. Na kulturnem objektu, ki smo ga odkrili že v l. 1969, smo morali opraviti naslednja študijska opazovanja: 1. Preveriti odnos med polkrožno apsidno in pravokotnim prezbiterijem. V ta namen smo ponovno odkopali prostor ob notranjem loku polkrožne apside, naredili manjše sonde pod temelji polkrožne apside in pravokotnim prezbiterijem ob severnem in južnem stičišču zidov. Iz istih pobud smo odkopali prostor med zunanjim lokom polkrožne apside in vzhodno steno pravokotnega prezbiterija. 2. Analizirati odnos med stavbnimi elementi ob SV in JV vogalu pravokotnega prezbiterija in prezbiterijem. Za te elemente smo v l. 1969 dopustili možnost, da so starejši od pravokotnega prezbiterija in cerkve. Na vprašanje o gradbenih ostankih ob SV vogalu pravokotnega prezbiterija smo lahko odgovorili le po izkopu kv. 56. Ker ostanke ob JV vogalu pravokotnega prezbiterija delimo na dve skupini, ki se razlikujeta po tehniki izdelave in sosledju, smo odkopali ves prostor okoli »kontrafora« in ob gradbenih ostankih v vogalu med »kontraforom« in vzhodno steno pravokotnega prezbiterija. 3. Ugotoviti odnos med okroglimi temelji v SV in JV vogalu ladje in severno ter južno steno ladje. V ta namen smo očistili starejši zasip in naredili izkop pod temelji severne in južne stene prezbiterija neposredno ob okroglih temeljih. 4. Znotraj tločrta ladje smo l. 1969 pustili različne ostanke na petih krajih in smo vsakega zase opredelili kot samostojen objekt. Sem sodi npr. kup pod mernim stebričem X, Y — 0, 0, ostanke oz. kup s kamni v JZ vogalu ladje, kurišče v SV vogalu kv. 29, ostanke v SZ vogalu ladje ter dva kupa s kamni v kv. 38. Vsak objekt posebej smo odkopali in analizirali po principu izkopa po planumih.

Študijski izkopi povezani s kulturno stavbo so nam vzeli izredno veliko časa zaradi odstranjevanja velike količine zemlje in drugega gradiva; s katerim smo objekt zaščitili pred zimo 1969/1970, zaradi razmočenega terena in pa predvsem zaradi minucioznega dela in dolgega procesa dokumentacije.

4. V letu 1968 in 1969 smo na temelju topografskih opazovanj naredili rekonstrukcijo sprememb rečnih strug, ki jih je Krka izoblikovala v zadnjih dveh tisočletjih. Ker je ta rekonstrukcija le načelno točna, morala pa bi biti popolnoma eksaktna zaradi neposredne povezanosti naselja na Otoku z reko, smo se odločili, da bomo naredili številne profile skozi domnevane rečne struge in njihovo neposredno zaledje. Ker so arheološke sonde prezamudne in predrage, smo se odločili za sistematično vrtnanje z jedrnikom. Doslej smo opravili 23 vrtnin, ki so razporejene na levem bregu stare struge v ovinku pri vasi Drama.

5. Tudi letos smo nadaljevali s proučevanjem raziskovalne metodologije, tj. procesom dokumentacije in tehniziranjem arheološke analize plastenja. Menim, da smo na našem terenu v popolnosti rešili problem dokumentiranja stanja. To smo dosegli na dva načina. 1. S konstrukcijo in izdelavo dveh tipov stativov za vertikalno fotografijo. (Za vertikalne posnetke izkopnega polja ter za posnemanje procesa dela in planov na manjših raziskovalnih površinah.) 2. Z izdelavo pantografa za risarsko prenašanje situacije s terena na papir v merilih 1:1, 1:10 in 1:20.

Med tehnične pripomočke, ki smo si jih omislili za pospeševanje fizičnega dela pri procesu odkrivanja oz. pri arheološki analizi plastenja slojev, smo v popolnosti rešili problem sondiranja z jedernikom in sicer z izdelavo lahko prenosne vrtnalne naprave. S 23 vrtnami, ki smo jih napravili s to napravo ter z vzornimi jedri smo dokazali, da je konstrukcija v celoti uspela. V tem času smo naredili tudi vse priprave za konstrukcijo koordinatnega frezerja, ki ga bomo lahko preizkusili in začeli z njim delati v l. 1971.

6. Ker danes že lahko trdimo, da smo zaključili z raziskavami kulnega objekta, smo zaradi njegove izredne tehtnosti ukrenili vse potrebne za njegovo valorizacijo s strani komisije, ki so jo sestavljali ugledni strokovnjaki. Ti in še drugi znanstveniki in kulturni ter politični delavci so se odločili za konservacijo in prezentacijo pričujočega objekta. Da bi lahko slednje tudi realizirali smo: našli strokovnjaka — arhitekta, ki bo naredil načrt za prezentacijo in podjetje, ki bo izvedlo gradbeniška dela gratis.

1. Opis stanja na najdišču po zaključenih raziskovanjih v l. 1969 ter povzetek programa za l. 1970

Na prostoru, kjer smo leta 1967 izkopali sondo 2 (na njivi Jožeta Mencina z Drame, hišna št. 7, kat. št. 2670, kat. obč. Šentjernej), smo leta 1968 začeli s sistematičnim izkopom po principu izkopnega polja, kvadranti, planumi. Na istem mestu smo nadaljevali tudi z delom v letu 1969. Ob zaključku terenskega dela v letu 1969 je bilo raziskano na celem izkopnem polju 34 kvadrantov. Glavni objekt, ki smo ga odkrili na tem prostoru, je kulturni objekt. To je predromanska cerkev, ki je bila postavljena najbrž na temeljih rimskega portika. Kasneje so ji predelali pravokotni zaključek prezbiterja v zaključek s polkrožno apsido. Časovni razpon te stavbe naj bi bil od 11. do 13. stoletja. Ker je ta stavba najpomembnejši objekt, ki smo ga odkrili do sedaj na tem delu izkopnega polja, nam služi tudi za izhodišče za časovno in prostorno opredeljevanje drugih objektov. V čas pred prvo cerkev sodi kompleks za strojenje kože, ki smo ga odkrili vzhodno od prezbiterja in deloma pod njim ter najbrž kurišče v kv. 30. Enako smo domnevali za ostanke temeljev, ki smo jih ugotovili ob SV in JV vogalu pravokotnega prezbiterja. Brez dvoma sta starejša tudi oba okrogla temelja v SV in JV vogalu ladje. Vzporedno s cerkvijo, osem metrov zahodno, teče cestišče oz. tlak iz oblic in lomljenca, širok prvotno 4 in kasneje 8 m. Ob vzhodnem robu cestišča so temelji nekega zidu. Najbrž ni slučaj, da je največji kamen v tem zidu (rimski podboj-obdelan) v osi cerkvene ladje. *To je vsekakor element peč, ki potrjuje istočasnost cestišča z drugo oz. romansko fazo cerkve.* Mlajši od romanske cerkve je zid in ves »metalurški« kompleks, ki smo ga odkrili med zahodnim zidom cerkve in pravkar omenjenim cestiščem.

2. Sistematska dokumentacija izkopavanja na izkopnih sektorjih 4, 5 in 6

Dokumentacija sektorja 4

Za sektor 4 smo označili kv. 55—59, tj. vrsta kvadrantov ob severni meji izkopa v l. 1969. Teda j smo tudi na tej površini posneli plast do globine planuma 2, tj. do 50 cm pod današnjo površino.

Opis planuma 2

Zaradi velike dolžine sektorja, tj. 20 m, in velikega padca, nam ni uspelo popolnoma izravnati površine planuma. Celo površino planuma pokriva enotna plast srednje rjavega humusa, ki je fino zrnat in le mestoma pomešan z drobci gradbenega materiala. V severo zahodnem vogalu kv. 59 je skupina lomljencev peščenca velikosti do 20×30 cm, ki so razporejeni na površini z obliko nepravilnega trikotnika. Kamni med sabo niso povezani, le ob zahodni meji kvadranta je nekaj fragmentov malte z grobo granulacijo. Po sredi kv. 57, v smeri V—Z, ter meter širok pas lomljenca velikosti od 5×5 do 20×20 cm. V podaljšku te skupine, tj. proti vzhodu v kv. 56 in proti Z v kv. 58, so posamezni kamni, za katere se zdi, da so povezani s skupino v kv. 57. Pričujoča skupina kamnov je vzporedna s severnim zidom ladje. Na površini kv. 55, 56 so številni koščki temno rdeče opeke ter koščki oglja.

Značaj planuma 2: Kljub enotnosti zasipnega gradiva na površini tega planuma sodimo, da skupini kamnov v kv. 59 in enako v kv. 57 predstavljata le vrhnjo plast objektov v nižji legi.

Opis planuma 3

Površina planuma 3 je na Z strani izkopnega polja globoka 30 in na V 50 cm pod današnjo površino. Planuma nismo mogli izravnati in ima skoraj enak nagib kakor planum 2. To je tudi razlog, zakaj je med obema koncema na tem planumu material tako različen. Ob zahodnem robu kv. 59 in še posebej v njegovem JZ vogalu so bile številne železne najdbe, veliko žlindre in številni fragmenti keramike. To povezujemo s kopastim nasipom »vareša«, ki mu sledimo že v začetku profila ob južnem robu kv. 59. Ostale površine kv. 59, 58, in 56 delimo na dva dela. Na južnem delu površine teh kvadrantov so številni sledovi gradbenega materiala, (malta, oglje) in najbrž tudi ostanki zidov, kar sklepamo po situaciji v kv. 57 in 58. Sloj med 2. in 3. planumom bi morali označiti kot ruševinski. V severni polovici vrste kvadrantov, ki smo jo pravkar imenovali, je tudi enotno gradivo. To je srednje rjav subhumus v katerem so številni fragmenti oglja, kamnov in temno rdeče pečene opeke. Na vsej površini tega planuma je bilo v plasti med 2. in 3. planumom veliko fragmentov pozno srednjeveške keramike.

Iz podobe, ki smo jo dobili z opisom izstopa situacija na površini kv. 55: tu je le srednje rjav humus, v katerem so neznatni sledovi gradbenega materiala. Ne bi ga mogli definirati kot »kulturno plast«, prej daje vtis pravkar zapuščene kmetijske obdelovalne površine.

Značaj pl. 3: Z ozirom na skromen spektor barv na površini planuma 2, je površina pl. 3 izredno razgibana. Kaže začetek bogate ruševinske plasti, ki ima dve značilnosti: »vareš« in suhi zid. To je dovolj, da lahko sklepamo na nadaljevanje metalurške predelovalne dejavnosti, ki smo ji že sledili na IP 1969 in 1968. Ta opredelitev vsekakor velja za zahodni del letošnje izkopne površine, še posebej za kv. 59—57. Enako razgiban je vzhodni del izkopnega polja, tj. kvadranta 54 in 55. Toda tu ne najdemo »vareša« in zato tudi ne kaže povezovali konca IP z metalurško dejavnostjo. Zaradi neposredne bližine severnega zidu prezbiterija in strojarske jame bomo pri nadaljnjih opazovanjih tega sektorja upoštevali možnost povezav.

Opis planuma 4

Površina planuma je v globini 90 cm ob zahodnem in 60 cm ob vzhodnem robu izkopnega polja. Značaj tega planuma je skoraj popolnoma enak površini na planumu 3. Le na kv. 55 opazamo izrazite barvne površine, ki jih na ostalem delu tega planuma ni in prav tako ne na planumu 3. Barvne površine 10—12 kažejo na notranjost prostora v katerem je bival človek. Isto velja za površino 6. Površine 1—3 so iz notranjosti nekega delavniškega prostora, ki je imel kovinsko predelovalni značaj. Tu sta namreč »vareš« in žlindra, ki se je kopičila okoli njega.

»Zidu«, ki smo mu sledili na pl. 3 po vsej površini kv. 57 na pl. 3 ni več. V jugovzhodnem vogalu kv. 56 je prišel na dan zid iz lomljenega peščenca, ki je vezan z rumenkasto malto. Do krone je zid vkopan v temnosivem subhumusu, ki je prepojen z žganino in v katerem je polno oglja in železnih najdb. (Se posebno na površini 6.)

Opis planuma 5

Površina tega planuma je okoli enega metra pod današnjo površino. Gradivo med obema planumoma smo izkopavali v dveh slojih debeline od 5 do 10 cm. Sprememba vrst in značaja materiala v tej globini ni bila veliko hitrejša kakor v višjih plasteh, toda bolj značilna. Nagib od Z proti V se je v tej globini zelo zmanjšal.

Značaj planuma 5

Površino planuma delimo na tri dele: zahodnega (kv. 59 in 58), srednjega (kv. 57 in 56) ter vzhodnega (kv. 55). Na srednjem delu (kv. 57 in 56) smo prišli do sterilne osnove. Vendar so tudi v sterilni plasti trije manjši vdori. To so barvne površine 9, 10 in 11. Površina 11 je vezana za ostanke arhitekture, ki jo omejuje s treh strani in je po svojem značaju z njo povezana. S problemom tolmačenja te površine se bomo ukvarjali detajljnejše ob raziskovanju cerkvene arhitekture. Površini 9 in 10 predstavljata vkop oz. vdor znotraj nekega stavbnega objekta, k ga za sedaj še ne moremo definirati. Površina 4 na meji med kv. 59 in 58 predstavlja temelje zidu, ki je ločeval dva prostora znotraj najbrž zidane stavbe. Površina 2 predstavlja le gradivo, ki je začelo v nekem obdobju plastiti čez kup »vareša«, ki smo ga ugotovili s površino 1. Površina 6 predstavlja ozek pas, ki se nadaljuje pod severno mejo izkopnega polja, na jugu pa vodi naravnost proti sredi kurišča, ki smo ga našli že lansko leto v najnižjih plasteh v kv. 30. Na prostoru med površinama 1 in 6 je treba videti notranjost neke stavbe, pri kateri smo ugotovili naslednje elemente: kurišče s kanalom ter kup »vareša«, ki ga pokriva debel sloj žlindre. Najdbe, v glavnem, keramika, so bile skoraj izključno na površini 6, skupaj z živalskimi kostmi. Posamezni kosi keramike so bili tudi na površinah 3, 5 in 6. Kot tretji del te izkopne površine smo označili kv. 55 oz. barvne površine 12—15. Površina 12 predstavlja prehodni prostor med sterilno ilovico oz. osnovo in površino 15. Tu je globok vdor temnosivega humusa, v katerem je veliko kosov oglja in lomljenca velikosti do 10 × 10 cm. Enak značaj imata tudi površini 13 in 14 in predstavljata vdor v sterilno plast na prehodu med površinama 9 in 12.

Najdbe: posebno koncentracijo železnih najdb in keramike smo opazili na površinah kv. 58 in 59.

Planum 6

Pri opisu planuma 5 smo ugotovili, da je na tej globini sterilna plast ilovice, razen na manjših površinah v kv. 56 in 57 ter na celi površini kv. 58 in na polovici površine kv. 59. Na teh površinah je bil na horizontu planuma 5 le siv subhumus, na katerem je bilo več manjših barvnih površin. Plast med planumoma 5 in 6 smo odkopali v treh horizontih in sicer 5a, 5b in 5c. Debelina sloja je bila 50 cm. Temna plast, ki je bila na površini višjih planumov dolga

skoraj 6 m, se je tukaj skrajšala na 2,5 m. Sterilna osnova se tu začne spuščati stopničasto proti meji med 58 in 59 kvadrantom. Ni dvoma, da je to vkop v sterilno osnovo, ki je povezan s kuriščem v severni polovici kv. 59.

Tolmačenje planuma 6

Na površini 5 se končuje kopičenje žlindre, ki smo jo zasledili že v globini pl. 2, tj. največ do 80 cm pod današnjo površino. V površinah 3 in 4 vidimo dve fazi nadaljevanja vkopa na zahodnem delu površine pl. 6. Rekonstrukcija situacije v kv. 59 bi nam dala približno naslednjo podobo: tesno ob kupu žlindre je bil okrogel vkop (površina 1). Istočasno je še vkop na večjem delu površine kv. 58.

Najdbe, tj. keramika in nekaj železnih predmetov, so bile v plasti med 5 in 6 planumom.

Tesno ob severo vzhodnem vogalu kv. 57 začenja na površini planuma 6 vkop, ki ima polkrožno obliko, globok 50 cm. Na dnu tega izkopa je srednje siv subhumus, pomešan s številnimi fragmenti opeke, oglja in prepečene zemlje.

Ob zahodni meji kv. 56 je pravokoten vkop velikosti 100×65 cm, globok 60 cm. Vkop leži v diagonalni kvadranta. V jami je bil temno siv subhumus ter sledovi oglja.

Površina pl. 6 je na kv. 55 do 15 cm nižja kot na kv. 56 in 57. Na vzhodni polovici kvadranta sta še dve terasi, ki se spuščata proti izkopu v kv. 49. Dno izkopa pokriva sterilna plast svetlo sive gline, na kateri zasledimo le mestoma sledove oglja.

Iz dosedanjih izvajanj o situaciji na površini planuma 6 bi morali narediti naslednji povzetek: na površini kv. 58 in 59 je objekt, ki ga povezujemo z železarsko predelovalno dejavnostjo.

Na vzhodnem delu izkopnega polja, tj. na kv. 55, pa je nadaljevanje oz. del dostopnega prostora k strojarski jami.

Na vmesnem prostoru med obema objektoma, tj. na površini kv. 56 in 57, predpostavljamo, da je stal neki stanovanjski objekt. Slednje bi lahko sklepali z ozirom na vkope oz. jame in najdbe v njih v kv. 56 in 57.

Dokončna situacija v kvadrantih 58, 59 ter 30 in 8

Z izkopom do globine planuma 6 smo prišli v kv. 58 in 59 na barvnih površinah 2, 3 in 4 do talne vode, ki nam je zelo otežkočala nadaljevanje izkopa in opazovanje novo nastalega položaja. Zato svojih opazovanj nismo mogli fiksirati v obliki novega planuma, temveč jih predstavljamo v obliki rekapi-tulacije celotnega izkopa. Opazovanj v kv. 58 in 59 ni mogoče pravilno vrednotiti brez povezovanja s stanjem v kv. 30 ter deloma tudi v kv. 8. Z odkrivanjem oz. odkopom do sterilne plasti v kv. 59, 58, 8 in 30 smo ugotovili naslednje stanje: na dnu izkopa je srednje rjava ilovica, ki je popolnoma čista. V smeri sever—jug, na meji med kv. 59 in 8 z ene strani ter 58 in 30 na drugi strani, poteka stopničast vkop. Proti severu ga nismo mogli omejiti, proti jugu pa se zoži v ozek kanal podoben vkop, ki izginja pod severno steno ladje. Kanal smo odkrili v dolžini 7,2 m, ob severni meji je izkop širok 6, na južni pa 3 m. Ima torej lijakasto obliko. Zaključek kanala proti jugu je skoraj pravokoten in navpičen: Tudi globina »kanala« je neenaka. Najgloblji je v jugozahodnem kotu kv. 58, od koder se polagoma dviga proti severu in jugu. Os »kanala« teče približno po sredi kv. 58 v smeri S—J. Od severa proti jugu si slede v kanalu naslednji objekti:

1. v severo vzhodnem vogalu kv. 59, na predzadnji (terasi) stopnici vkopa, na barvni površini 5/pl. 6, je ovalen vkop, ki meri 90×80 cm, globok 15 cm ter ima popolnoma navpične stene. Na sredi tega vkopa je še ena okrogla jamica velikosti 20×25 cm, globoka 10 cm. Obe jami sta bili napolnjeni s temno sivim subhumusom, v katerem so bili številni fragmenti žlindre, kosti in keramike. (Površina 1, pl. 6.)

2. Iz dna »kanala«, barvna površina 4. planum 6, neposredno ob zahodni meji kv. 58 ter približno pri X 12,00 m, se dviga nepravilno ovalna površina velikosti $1,00 \times 0,9$ m, ki jo pokriva temno siva plast, prepojena s pepelom ter z drobci oglja. Južni rob te površine pokrivajo v obliki lune le lomljenci apnenca velikosti do 10×10 cm ter veliki kosi oglja. Cela površina ima značilnosti »kurišča« ter smo jo označili kot »kurišče« št. 1. Opisana površina se dviga do 20 cm nad dnom »kanala«.

3. »Kurišče« št. 2. Na prehodu med 58 in 8 kv. in sicer tik ob njuni zahodni meji je temno siva površina, v kateri je veliko fragmentov oglja in koščkov žganega lesa, velikosti okoli $1,00 \times 1,5$ m. Ta površina leži okoli 20 cm nižje od površine, ki smo jo opisali kot »kurišče« št. 1. Zaradi vseh značilnosti, ki jih mora imeti prostor, na katerem se dalj časa kuri, smo tudi to površino označili kot »kurišče«. (Situacija »kurišča« 2.)

4. »Kurišče« št. 3. Obe doslej opisani »kurišči« (1 in 2) ležita deloma nad nekim do 30 cm globljim vkopom velikosti skoraj $3,00 \times 2,00$ m. Ta poglobitev ima enake značilnosti kakor obe zgoraj opisani kurišči: to je temno siv subhumus, prepojen s pepelom in ogljem; mestoma je bilo nekaj fragmentov srednjeveške keramike. V profilu med kuriščem 2 in 3 je bilo še nekaj kosov okroglega ožganega lesa. Kakor bomo videli kasneje pri analizi profilov, ni nobenega dvoma, da gre za plastenje kurišč. Zaradi izredno težkih pogojev za izkopavanje (že horizont med obema prvima kuriščema je bil vedno poplavljen), smo se morali pri kurišču 3 zadovoljiti le z ugotovitvijo, da imamo opraviti s kuriščem, nismo pa mogli opraviti detajlne raziskave. To bi bilo možno le v izrednem sušnem letu. Bližji dostop k tretjemu kurišču nam je onemogočal način izkopa. Zavedali smo se namreč, da je dokumentacija stratigrafije nad »kanalom« oz. kurišči izredno pomembna in je zaradi tega nismo hoteli rušiti. Ohranili smo vso gradbeno oz. ruševinsko plast nad »kanalom« ter smo s predorom prišli nad kurišče št. 3. Ohranitev plasti nad srednjim delom »kanala« nas ne ovira pri natančnosti rekonstrukcije oblike in dimenzij »kanala«.

Zaključek »kanala« na njegovi južni meji je skoraj pravokoten, toda z lijakastim podaljškom; ki je v najvišji legi profila oz. neposredno pod temelji severnega zidu ladje (glej profil). Pri omenjenem lijakastem podaljšku razlikujemo gornji in spodnji del. V gornjem delu, ki je neposredno pod temelji in ima pravilno lijakasto obliko, so številni fragmenti srednjeveške keramike, prežgana zemlja in kosi železne žlindre. V spodnjem delu je položaj najdb skoraj enak, le da je intenzivnost posameznih barvnih površin manjša.

Vkop za cel »kanal« kot objekt začne na 60 cm pod današnjo površino, merjeno v severozahodnem vogalu kv. 59.

5. To je pravokoten vkop v sterilno plast ilovice, globok 10 cm, popolnoma pravilne oblike, velikosti $1,14 \times 0,75$ m, je na osrednjem delu kv. 8. Znotraj večjega izkopa sta še dva vkopa: večji, ki ima pravilno ovalno obliko velikosti $0,75 \times 0,45$ m, globlji 10 cm ter leži na vzhodni polovici večjega vkopa in nato še okrogel vkop s premerom 30 cm ob vzhodnem robu opisanega ovala. Okrogli vkop je za 30 cm globlji od ovalnega. Celoten vkop daje vtis enotnega objekta, ki mu ne moremo določiti funkcije. Prištelci smo ga k objektom »kanala« čeprav ni v njem, temveč v neposredni sosesčini njegovega jugozahodnega roba. Zaradi te bližine in več kosov žlindre, ki je bila v notranjosti pravokotnika ter v njegovi neposredni sosesčini, smo mu dali delovni naziv »kalup«.

Opis profilov v sektorju 4

Profil ob severni meji sektorja, tj. od 55 do 59 kv.:

Profil teče X +12, Y —4 do X +12, Y +16, tj. ob severni meji izkopnega polja. Dolg 24,5 m in se nagiba od zahoda proti vzhodu. Na celi dolžini pade za okoli 20 cm. Toda nagib ni enakomeren, temveč zelo razgiban.

Splošni značaj profila: Čeprav ta profil teče več kot za širino enega kvadranta severneje od zidu cerkve, je še vedno zelo pomemben tudi za presojo

dogajanj na prostoru cerkve in v njeni neposredni sosesčini. V enaki meri nam dokumentira dogajanje v času, ko je bila cerkev že porušena. Čeprav je profil po svoji strukturi zelo enostaven, nam vendar dokumentira naslednje: vkop, ki smo ga ugotovili v kv. 58 in 59, je najstarejši objekt na tem prostoru. Vse tri osnovne plasti so namreč v tem profilu nad izkopom v 58 in 59 kvadrantu neprekinjene in zaradi svoje razširjenosti izključujejo stratigrafsko možnost, da bi izkop nastal kasneje, je torej najstarejši in opisane plasti predstavljajo zasipno gradivo. Drugi dokaz za tako starost izkopa najdemo v tolmačenju plasti št. 2. To je temnejši subhumus, ki je intenzivno pomešan, oz. prepojen z ogljem in pepelom. To plast smo ugotavljali na planumih pri izkopu kvadrantov med cerkvijo in omenjeno severno izkopno mejo ter ji sledimo še naprej v profilu pod temelji cerkve. Gre torej za stratigrafsko zelo jasen in nesporen odnos. Ta profil pa bi lahko tolmačili tako: na hodni površini je sledila zasipna plast 3, na kateri bi lahko domnevali naslednjo oz. drugo hodno površino. Zaradi številnih drobnih lomljencev, ki jih ugotavljamo na zasipni plasti št. 2, bi lahko trdili, da je bila tudi ta za določen čas hodna površina. Tretjo hodno površino domnevamo znotraj zasipne plasti 1, ki, čeprav enotna po gradivu, kaže postopnost nastajanja. Tako opazamo na okoli 20 cm pod površino večjo koncentracijo lomljencev na eni črti. Vsklajevanje hodnih površin v profilih in na planumih bomo opravili pri splošnem orisu horizontov na površini, ki smo jo odkrili.

Dokumentacija izkopa na sektorju 5 — kv. 5—7 ter 60—62

To površino smo izkopavali kot enotno izkopno polje in s tem zaključili raziskovanje na severo zahodnem delu pravokotne površine, ki smo jo prvotno planirali za izkopavanje.

Izkop smo opravili v petih planumih

Opis planuma 1: Površino pred izkopavanjem znotraj okvira kvadrantov 60—62 ter 5—7 delimo na obdelovalno in travniško površino. Razen vzhodne polovice kvadranta 60 in jugozahodnega dela kvadranta 5, ki sta na travniški površini, je ostali del izkopne površine na njivi Jožeta Mancina iz Drame št. 7, parcelna št. 2670 kat. občina Drama. Površina, ki smo jo izkopali, je skoraj ravna. Južna izkopna meja kaže rahel nagib od vzhoda proti zahodu ter skoraj nenehno nagibanje od juga proti severu. Manjša višinska nihanja so tudi znotraj tako nakazanih splošnih značilnosti. Npr.: severna izkopna meja kaže rahlo poglobljanje na svojem osrednjem delu, nagibanje od juga proti severu je večje na kv. 60—62 kakor na kv. 5—7. Splošna značilnost te površine je vsekakor neenakomerno razgibana ravnina. Pri presoji ohranjenosti objektov, ki jih pričakujemo znotraj tega prostora, pa uporabljamo dejstvo, da je bil tudi prostor, ki smo ga opredelili kot obdelovalno površino, do nedavnega travnik. V času obdelovanja niso prišle na dan nobene najdbe.

Celo površino planuma pokriva enotna plast temno rjavega subhumusa, ki je pomešan z drobnimi lomljenci, fragmenti srednjeveške keramike in drobnimi kosi žlindre.

Tolmačenje planuma 1

Horizont tega planuma moramo imeti za hodno površino. Zato govore vse znotraj tega planuma opisane barvne površine. Prezgodaj pa je še, da bi lahko govorili o značaju te hodne površine in objektov, ki smo jih tu odkrili.

Planum 2: je v globini 30 do 40 cm pod današnjo površino ter na prehodu iz plasti temno rjavega subhumusa v plast ilovice, ki je močno pomešana z ogljem. To je tudi značilnost barvne površine 1, ki pokriva največji del planuma.

Značaj planuma 2: Čeprav smo površino 4 opisali kot tlak, vendar tega povezujemo s tlakom, ki je najbrž v nižji legi. Skoraj isto moramo povedati tudi za površino 1, 2 in 3. Tudi te je treba najbrž povezovati z objekti v nižjih horizontih. Površine planuma 2 ne moremo imeti za samostojno hodno površino, temveč samo za del neke nižje hodne površine.

Planum 3: je v globini 50–60 cm pod današnjo površino. Večji del izkopnega polja pokriva temnejši subhumus, pomešan z ilovico in v katerem so drobci oglja in več kosov srednjeveške keramike.

Tu je še tlak iz lomljenca in oblike velikosti od 5×5 do 30×50 cm, ki pokriva ves JZ vogal kv. 5 in 62.

Tolmačenje planuma 3. Površina tega planuma predstavlja v celoti hodno površino. Tlak na površini 2 je nadaljevanje cestišča, ki smo ga že odkrili na kvadrantih, ki ležijo južno od tega izkopnega polja.

Planum 4: je na globini 60–70 cm pod današnjo površino in ga delimo le na dve osnovni površini:

Strnjen tlak iz oblike in lomljencev velikosti od 5×5 do 20×30 cm, ki pokriva večji del površine kv. 62, skoraj polovico kv. 6 ter JZ vogal kv. 61. Tlak, ki smo ga odkrili na globini tega planuma, se veže s tlakom iz pl. 3. Ta tlak, ki mu še ne bi mogli opredeliti funkcije, meji na zahodu na cestišče oz. tlak, ki smo ga odkrili na pl. 4; na severu in jugu se nadaljuje pod obema profiloma oz. izkopno mejo, na vzhodu pa se zaključuje z zelo razgibano črto, ki meji na plast temnejšega subhumusa, ki je pomešan z ilovico, prepečeno zemljo, ter fragmenti srednjeveške keramike.

Značaj planuma 4: Večji del tega planuma smo opredelili kot hodno površino.

Planum 5 je na globini od 70 do 120 cm pod današnjo površino. Opazovali smo ga le na vzhodni polovici izkopnega polja oz. na površini kvadrantov 61, 62 ter deloma tudi na površini kvadrantov 6 in 7.

Značaj planuma 6: Planum predstavlja najstarejšo hodno površino. Tu sta brez dvoma dve delovni mesti, ki ju vidimo v kurišču v SZ vogalu kv. 61 ter v površini 5 tega planuma, ki jo povezujemo s površino 3 na planumu 3. Površini 5 in 6 tega planuma predstavljata le hodni površini neposredno okoli delovnega mesta. Planum 6 se veže neposredno s končno situacijo, ki smo jo že ugotavljali v kv. 59 in 58, tj. z velikim »kuriščem«. Ni treba izključiti možnosti, da je pl. 6 povezan s tlakom, ki smo ga opisali kot planum 5 v kv. 62 in 5.

Profili na izkopni površini kv. 5–7, 60–62 (sektor 5)

Vzhodni profil: teče ob vzhodni meji izkopnega polja oz. $X+12$, $Y-4$ do $X+4$, $Y-4$. Ta črta predstavlja vzhodno mejo kvadrantov 7 in 60. Površina profila se nagiba od juga proti severu, tako da na celi dolžini pade za okoli 30 cm. Profil je dolg 7 ter visok od 70 do 120 cm.

Značaj profila: v plasti 2, ki začenja dejansko tam, kjer je bila zadnja hodna površina v kulturni plasti, ki jo obravnavamo, sta bila dva večja vkopa: prvi je začenjal na 1,5 m od južnega roba profila, bil širok 60 in globok 70 cm. Drugi, večji, je začel 3 m od južnega roba profila, bil je širok 100 in globok 60 cm. Oba vkopa sežeta do sterilne plasti. Na 4,2 m južnega roba profila je nasip, ki začenja na sterilni plasti, širok 70 ter visok 70 cm. S svojim gornjim robom pride do meje med plastjo 2 in 3. To je nasip »vareša«, ki sega s časom nastanka v plast 4. Profil kaže razgibano dejavnost v dveh obdobjih, tj. v času najstarejše hodne površine (plast 4) ter v času najmlajše hodne površine, kamor datiramo oba opisana vkopa.

Južni profil: teče ob južni meji izkopnega polja oz. ob južni meji kvadrantov 5, 6 in 7, tj. od $X+4$, $Y-4$ do $X+4$, $Y-16$. Profil se rahlo nagiba od vzhoda proti zahodu ter na dolžini 11 pade za 20 cm. Profil je visok na vzhodnem robu 70 in na zahodnem 50 cm. Po strukturi je profil zelo enostaven: subhumus prekriva objekte na cestišču, ki smo ga odkrili v kv. 5 in do razgibanosti pride le ob vkopu, ki začenja na 2 m od vzhodnega roba profila, ter je širok 1,2 in globok 1 m. Dno je skoraj popolnoma ravno. Nato si sledita menjaje dve plasti gašenega apna in gradiva iz plasti 1, tj. temno rjav subhumus, ki mu sledimo že od vrha profila. To priča, da so vkop za apneno jamo, tako opredeljujemo ta vkop, naredili zelo pozno oz. v času zadnje hodne površine.

Tolmačenje profila: ta profil kaže dogajanje v času zasipanja cestišča in da so ta proces prekinili le enkrat in sicer z izkopom apnene jame.

Zahodni profil: teče ob zahodni meji kv. 5 in 62 oz. od $X+4$, $Y-16$ do $X+12$, $Y-16$. Profil je dolg 7 m ter visok na južnem koncu 50 in na severnem 70 cm. Profil teče le nad cestiščem, ki smo ga opisali kot površino 2 na pl. 4 ter le malo nad tlakom, površina 1, pl. 5. Predstavlja torej zasipno plast nad dvema poslednjima hodnima površinama.

Značaj profila: proces zasipanja nad cestiščem oz. nad obema tlakoma je bil enoličen in najbrž postopen. Le ob začetku in koncu profila ugotavljamo tenko plast št. 2, ki skoraj praviloma pokriva le nižji tlak, tj. tisti iz planuma 5. Iz tega bi lahko sklepali, da v času uporabe višjega cestišča tlak iz planuma 5 ni bil več v uporabi.

Severni profil teče ob severni meji kvadrantov 60–62 oz. od $X+12$, $Y-4$ do $X+12$, $Y-16$. Profil je dolg 11,40 m ter visok na vzhodni strani 90 in na zahodni 60 cm. Površina profila oz. njegova gornja črta se zdi skoraj popolnoma ravna, dejansko pa se na celi dolžini nagne le za 20 cm. Po strukturi je profil zelo enoličen, v njem razlikujemo le štiri plasti, ki si slede zelo enakomerno.

Tolmačenje severnega profila: Plastenje v tem profilu se dogaja nad dvema hodnima površinama, tj. nad tlakom iz petega planuma in nad najstarejšo hodno površino, ki ima na tem prostoru vse značilnosti delavniškega prostora. Zasip nad mlajšo hodno površino, tj. tisto iz petega planuma, je najbrž postopen, vendar popolnoma enoličen. Proces zasipanja najstarejše oz. delavniške hodne površine je bil zelo kratek, saj je ta plast debela 30 cm in ji je sledil skoraj kamenit tlak iz planuma 5.

Opis celotne situacije in vrednotenje kv. 5–7, 60–62 (sektorja 5)

V kv. 60, 61, 6 in 7 je prišla na dan najstarejša hodna površina, na kateri ugotavljamo dve delovni mesti, okoli katerih je hodna površina močno prepojena z ogljem in fragmenti prepečene ilovice. Za prvo delovno mesto opredeljujemo kurišče v severo zahodnem vogalu kv. 61, ki je do 10 cm nad polkrožno oblikovano in izhajeno površino, ki meri okoli 4 m². Skoraj ni dvoma, da se tako oblikovana površina nadaljuje tudi severno od ognjišča. Torej imamo opraviti z zelo shojeno površino okoli kurišča, ki je trajalo, po debelini sodeč, precej časa. Oglje, prepečena zemlja in manjši kosi žlindre s tega prostora, pa nam vsekakor dopuščajo sklep, da gre na tem prostoru za delovno mesto, ki je povezano s predelavo železa. Za drugo delovno mesto, ki naj bi imelo podoben značaj, opredeljujemo površino v severo vzhodnem vogalu kv. 60, ki ima enake značilnosti in tudi mere kot površina, ki smo jo opredelili za delovno mesto št. 1. Vendar bomo govorili lahko o njegovi funkciji le tedaj, ko bomo odkrili nadaljevanje proti severu, kjer bo prišel po vsej verjetnosti na dan

objekt, ki ga je treba povezovati s to hodno površino. Zaradi neposredne soseščine »velikega kurišča« in objektov, ki so povezani z njim in ležijo v kv. 58 in 59 ter istočasnosti dogajanja na obeh površinah, menimo, da je treba imeti obe ločeno raziskovani površini za enoten prostor, ki je bil namenjen enaki in istočasni dejavnosti. Delovna mesta in hodno površino, ki smo jo pravkar opisali, bomo označili kot hodno površino ali horizont št. 1. Opazovali smo ga na površini kv. 60, 61, 6 in 7.

Na površini kv. 61, 62, 5 in 6 pri globini $-0,99$ je tlak iz lomljenca in oblic, ki je do 30 cm višji od horizonta 1 in po vsej verjetnosti mlajši. Poslej ga bomo označevali kot horizont št. 2. Nasproti površini, ki smo jo dodelili horizontu 1, se zaključuje tlak iz horizonta 2 zelo neenakomerno in razčlenjeno, tako da ne bi mogli predvidevati ob takem robu nobenega objekta. Menimo, da je tako lomljena črta tlaku nastala le z odnašanjem gradiva. Proti severu in jugu se tlak še nadaljuje in enako proti zahodu. Drugih objektov, ki bi jih lahko pripisali tej hodni površini ali horizontu, doslej še nismo odkrili.

Tretjemu horizontu pripisujemo tlak, ki smo ga odkrili v jugo zahodnem vogalu kv. 5 in 62. To je del cestišča osrednje ceste oz. ulice skozi Otok, ki je bil ob svojem vzhodnem robu omejen z zidom. Slednje velja vsaj za del ceste nasproti cerkve, ki smo jo odkrili na izkopnem polju vzhodno od tega dela cestišča. Na hodni površini vzhodno od cestišča so še nekateri objekti, ki bi jih lahko pripisali k temu horizontu. To so ledvičasto razporejeni kamni v severno vzhodnem vogalu kv. 60, ki smo jih raziskali na pl. 3 in označili s površino 3, ter mogoče še skupina kamnov na jugozahodnem vogalu kv. 7, ki smo jih dokumentirali na planumu 3 kot površino 2. O značaju obeh skupin kamnov še ne bi mogli govoriti. Toda ni treba izključiti možnosti, da sodijo k stavbnim objektom, ki jih bo treba šele odkriti.

K četrtemu horizontu, ki ga imamo za hodno površino, sodita površini 1, 2 in 3 iz planuma 2. To sta oba tlaka na južnem delu kvadranta 7 in skupina kamnov na meji med kv. 7 in 60. Značaj površin 1 in 2 dokazuje hodno površino. O splošnem značaju te, po vrstnem redu nastajanja zadnje hodne površine ne bi mogli reči nič več, ker v istem višinskem horizontu ni bilo drugih najdb. Ker je omenjeni tlak v globini le 25 do 30 cm pod današnjo površino in to na prostoru, ki je bil pred našim izkopavanjem obdelana površina oz. njiva, dopuščamo možnost, da je bila ostala površina tlaku in drugih objektov na tej hodni površini uničena. S stavbami oziroma življenjskimi horizonti, ki smo jih lahko ugotovili na tem prostoru, smo dejansko postavili tudi odnos tega prostora in njegovih horizontov do cerkvenega objekta in njegovih dveh faz. Planum 6 oziroma najstarejša hodna površina je zanesljivo starejši od prve cerkvene stavbe. Mogoče velja to tudi za planum 5. Ostali dve hodni površini pa sta brez nadaljnega mlajši od obeh cerkvenih faz. Na stratigrafske in časovne odnose med posameznimi izkopnimi polji se bomo vrnili pri obravnavi stratigrafije in kronologije vsega doslej izkopanega kompleksa.

Odkrivanje kvadranta 4

Z izkopom površine kv. 5—7 in 60—62 je izkopno polje kot celota dobilo na severni strani dokončno pravokotno zaključeno podobo. Da bi dosegli isto na zahodni strani, je bilo treba izkopati še kvadrante 4 ter 20 in 21.

Kvadrant 4 smo izkopavali ločeno, ker sta bila kvadranta 12 in 13 že odkrita.

Tolmačenje situacije po izkopu kv. 4

Ker smo kot dokončno situacijo pri izkopu tega kvadranta ohranili cestišče, ki ga bomo vrednotili kot celoto, bi ostali le pri ugotovitvi, da cestišče v tem kvadrantu ne predstavlja nekega dokončnega dela. Razlika med zahodno in vzhodno polovico cestišča lahko pomeni nezaključeno delo ali pa, kakor bomo videli kasneje pri obravnavi celote, predstavlja ta neenotnost le postopni način nastajanja cestišča.

Zahodni profil, ki je edini ohranjen vzdolž tega kvadranta, je po sestavi zelo enoten. Vse do cestišča je temno rjav subhumus, v katerem so manjši lomljenci. Razporejeni so zelo nepravilno in v njih ne vidimo dokazila o posebnem procesu plastenja, čeprav že lomljenci govorijo o postopnem nastajanju opisanega sloja.

Izkop kvadrantov 20 in 21 (sektor 6)

Planum 1: Travniška površina, ki je skoraj popolnoma ravna. Govorimo lahko le o lahkih nagibih od zahoda proti vzhodu in od severa proti jugu. Pred začetkom izkopavanja je tu rasla srednje visoka trava, ki je bila pomešana s plevelom. Vzhodni del obeh planumov je bil pod kolovozom, ki vodi od cerkve proti stari strugi Krke pri Drami.

Tolmačenje planuma 2 na sektorju b, kvadranta 20, 21

Površina pl. 2 in kv. 20, 21 predstavlja hodno površino, ki po svojem horizontu odgovarja cestišču, ki smo ga odkrili na sosednih kvadrantih. Posebno je zanimiva situacija na kvadrantu 20. Zahodno od diagonale, ki deli ta kvadrant v smeri SV—JV se končuje makadamsko cestišče. V JZ vogalu se kamniti tlak zaključuje v obliki polkroga, znotraj katerega vidimo polkrožno kurišče, ki se nadaljuje pod zahodnim profilom.

Na kurišču razlikujemo 3 plasti: v osnovi sta oglje in pepel, sledi jima 4 cm debela plast prežgane ilovice, katere gornja površina je pokrita s tenko plastjo oglja in pepela. Premer osnove z ogljem in pepelom je 170, prežgane ilovice pa 130 cm. Kurišče in del obrobni kamnov cestišča pokriva 10 cm debela plast dolomitnega peska, dolga 4 in široka 2 m. Na južni polovici tega planuma prihaja jasno do izraza vkop, ki je mestoma pomešan s temno sivim subhumusom.

Ob južni meji kvadranta 21 je skoraj strnjena površina prepečene zemlje, velikosti okoli 1 m².

Sklep: planum 2 kaže na obeh kvadrantih neko kasnejšo hodno površino, ki je istočasna s cestiščem. V kvadrantu 20 se cestišče zaključi in ob njegovem robu nastane veliko, velikokrat uporabljeno ognjišče, od katerega smo odkrili le vzhodni del. Po končani uporabi so ognjišče zasuli z dolomitnim peskom.

Objekt na $x = -170$, $y = 0,80$

Pri obravnavi planuma 3 objekta na $x = -170$, $y = 0,80$, smo ugotovili, da leži na subhumusu, ki je močno pomešan z drobnim lomljencem. V profilu pod to plastjo ugotavljamo enako gradivo in sicer v globini 30 cm. Gradivo je intenzivno pomešano z ogljem, prepečeno zemljo in manjšimi površinami fino zrnatega rumenkastega peska. Enako gradivo leži tudi okoli objekta in sicer na površini nepravilno ovalne oblike s premerom 1,5 m. To površino omejuje vrsta kamnov — lomlencev v velikosti od 30×20 do 10×5 cm. Ta situacija v celoti spominja na osnovo pod objektom $x = 0$, $y = 0$. V severnem profilu objekta opazamo na zahodni strani neposredno nad osnovo trikotno oblikovano površino srednje sivega peska, ki je močno pomešan z malto. To plast pokriva proti vzhodu in planumu 3 subhumus, pomešan z žganino itd.

Enaka je situacija zahodnega profila tega objekta, kar priča o kronološkem odnosu med objektom in zahodno steno ladje, katere ostanke vidimo v plasti peska, ki smo ga opisali.

Na tega se veže drugi lomljenec — peščenec, podolgovate oblike 20×15 cm in sega proti severnemu robu opisane površine. Ob koncu tega in skoraj tesno ob severnem robu površine, ki jo obravnavamo, leže v eni vrsti manjši lomljenci vel. 8×5 cm. Med obema velikima kamnoma in vrsto manjših ob severnem robu površine je kvadratna površina, ki meri 20×20 cm.

Znotraj te površine sta kos žindre in odtis nepravilnega predmeta. Dno odtisa meri po daljši osi 23 cm, po daljši pa 12 cm. Dno odtisa in stene so gladki. Del površine je ožgan.

V površini, ki smo jo opisali, lahko vidimo poseben objekt, ki mu ne moremo določiti funkcije. Vendar ga zaradi žindre in ožganosti površin lahko opredelimo kot objekt, čigar funkcija je vezana na kovinsko predelovalno dejavnost. Objekt je mlajši od južne stene ladje in leži skoraj v isti višini kot peč pri $x = 2$, $y = 2$.

Objekt kv. 38 ($x = +3$, $y = +6$) — kup s kamnom

Čeprav smo ta objekt označili kot »kup s kamnom«, ima drugačen značaj kot ostali objekti znotraj tlorisa cerkve. Kup je po dimenzijah daleč večji, saj meri $1,5 \times 1,1$ m, je nepravilno ovalne oblike in v osnovi so zopet kamni, ki so večji kot pri prejšnjih objektih. Na površini objekta je več kosov peščenca, ki po dimenzijah daleč presegajo kamne, ki smo jih našli v prejšnjih kupih s kamnom — kamni so razpotegnjeni v smeri S—J in merijo od 30×40 do 20×20 cm. Dva najvišja peščenca sta obdelana. To dejstvo ima še poseben pomen spričo neposredne bližine slavoloka.

Ob obeh obdelanih peščencih je 10 cm debela plast malte, ki je že v sekundarnem položaju, kajti zgoljen del na posameznih kosih malte leži obrnjen navzdol. Ni dvoma, da gre oba obdelana kosa pripisati arhitektonskim elementom cerkve. To pomeni, da vrh pričujočega kupa oziroma nivo pod obema peščencema predstavlja horizont hodne površine znotraj cerkve. Plast zemlje v objektu je neenotna, do 10 cm pod obema zgoraj omenjenima peščencema je plast svetlo rjavega subhumusa, debelima 10 cm in v kateri je več kosov prepečene zemlje, fragmenti oglja in srednjeveške keramike. Tej sledi 15 cm debela plast prežganega subhumusa, ki je močno pomešan z ogljem, pepelom in srednjeveško keramiko. Do dna sledi subhumus, pomešan s svetlo rjavo ilovico. Plast žganine predstavlja nedvomno horizont hodne površine znotraj cerkve in je v isti višini kot krona ruševin temeljev cerkve.

Objekt $x = +2$, $y = +5$, kv. 38

Kup kamnov, ki ima v osnovi kvadratno obliko velikosti 80×80 cm. To osnovo omejujejo trije lomljenci velikosti 20×15 , 20×30 in 20×35 cm. Nad sterilno osnovo sega kup v višino 60 cm. Na vrhu je bil lomljenec peščenca velikosti 25×30 cm. Gradivo med osnovo in vrhom delimo na vrhno plast, ki sega v globino do 25 cm pod gornjim robom in jo v celoti označujemo kot plast žganine. V njej je bilo veliko fragmentov poznosrednjeveške keramike, več manjših kosov žindre in veliko oglja. Ob spodnjem robu te plasti je bilo tudi nekaj fragmentov živalskih kosti. V spodnjem delu oz. v plasti do osnove je temno siv subhumus, ki je mestoma pomešan s kosi oglja.

Objekt $x = -1$, $y = -2$, kv. 38

Kup kamnov, ki ima kopasto obliko in meri nad sterilno osnovo 40 cm. Osnova ima nepravilno ovalno obliko z večjim premerom, ki je dolg 70 cm. V kupu je skoraj popolnoma čista glina, na kateri leži nekaj lomljencev velikosti od 10×10 do 20×15 cm. Na kamnih je ležal kos železne žindre. Zaradi čiščenja prostora znotraj cerkvene ladje smo morali odstraniti tudi ta kup. O starosti kupa ne moremo reči ničesar, razen stratigrafskega podatka, da leži na sterilni osnovi.

Opis situacije v kv. 39

V kv. 39 se severna stena ladje izgubi v majhnem profilu južne meje kv. 39. Na 2 m pred prehodom v profil se pojavi ob zunanjem licu severnega zidu ladje vrsta kamnov, ki tečejo skoraj vzporedno z zidom ladje in tudi

v isti višini. To so predvsem lomljenci peščenca v velikosti 50×30 cm v plasti srednje sivega subhumusa, v katerem je zelo veliko oglja, koščkov malte ter fragmentov pozno srednjeveške keramike. Enako gradivo opazamo v profilu pod kamni, dodati pa moramo še železno in bronasto žlindro.

Pri koncu vrste kamnov, o katerih teče beseda, to je ob severnem zidu ladje, je vrsta kamnov, oddaljena od zunanje strani severnega zidu ladje 1,3 m.

Situacija med topilnico bron in severno steno ladje

Ob severni strani peči za bron smo kopali do sterilne plasti in ugotovili naslednjo situacijo: profil je visok 1 m. Do 30 cm pod vrhom je skoraj popolnoma čista plast ilovice, nakar sledi 15 cm debela plast malte, ki ima enako konkavno obliko kot gornja površina »peči«. Na prehodu iz ilovice v malto je nekaj kosov lomljenca velikosti do 10×15 cm. Pod plastjo malte je 50 cm debela plast temno sivega subhumusa, v katerem so koščki žlindre, oglja in fragmenti srednjeveške keramike.

Profil pod »pečjo za bron« se nadaljuje v profil pod ostanki nekdanjega profila $x = 4$ osi in naprej pod severno steno ladje. Gradbena jama za severni zid cerkve leži na starejši hodni površini, ki prehaja v dno jame pod »pečjo za bron«. Nad dnom je v profilu 15 cm debel vložek svetlo rumene ilovice, v kateri so fragmenti oglja in žlindre. Nato se spet nadaljuje gradivo, karšno je pod »pečjo za bron«. Ta plast gre do krone ruševin severnega zidu, nakar prehaja v malto, ki je debela 15 cm. Sledi ruša oz. humus, debel 20 cm.

Kljub vložku iz ilovice je treba imeti temno plast pod »pečjo« in ob severnem zidu za enotno in istočasno. Gre za hodno površino, v kateri je starejši vkop, ki je bil postopno zasipan.

Situacija med »pečjo za bron« in severno steno ladje

Pod »pečjo za bron« je bil starejši izkop, pri katerem je okrogel izkop s premerom okoli 1,2 m. Ob njegovem severnem robu sta dva polkrožna stopničasta vkopa, za katera se zdi, da sta služila kot vhoda v izkop.

Kontrafor

Kontrafor ima površino 170×170 ter je visok 120 cm. Sestavljen je iz 8 horizontalnih plasti lomljenca in oblic, ki so vezane z malto srednje sive barve. V dveh najnižjih vrstah so kamni najdrobnejši, merijo do 15×15 cm. Vezani so z redko malto. Za tem pridejo najmanj tri vrste enakega kamna, ki je vezan z veliko količino malte, tako da posamezni kamni ne pridejo do izraza. Sledijo tri vrste zelo velikih kamnov, ki merijo do 50×60 cm. Malta je le v fugah (lomljenec).

V vogalu med kontraforom in vzhodno steno pravokotnega prezbitorija so ostanki neke gradnje, ki smo jo lani opredelili kot predcerkveni objekt. Danes lahko rečemo, da gre le za prvi oz. starejši kontrafor, ki je podpiral južni konec vzhodne stene prezbitorija. Očitno je, da se je začela nagibati.

Od tega objekta so deloma ohranjene tri vrste kamnov, ki so vezani z malto. V prvi vrsti so lomljenci in oblice velikosti od 10×10 do 50×60 cm. V drugi so veliki, kamen ob vzhodnem robu meri celo $1,2 \times 0,7$ m. V tretji so zopet lomljenci do 50×60 cm. Kamni iz večjega in novejšega kontrafora preraščajo gornjo vrsto starega kontrafora. Spodnje vrste pa ležijo vzporedno in se le dotikajo. Zahodna stran starejšega kontrafora se dotika vzhodne stene prezbitorija. Spodnja vrsta pri starejšem prezbitoriju visi od zahoda proti vzhodu in leži na pepelnato sivi plasti. Zdi se, da je starejši kontrafor nad nekim starejšim vkopom.

Sonde 1—4

Potem ko smo zaključili z izkopavanjem in z vso raziskovalno dejavnostjo na IP 1970 (tj. na kvadrantih od 55—59, 60—62 in 4 — sektor 5 ter na kv. 20 in 21 — sektor 6) smo s še razpoložljivimi finančnimi sredstvi izkopali 4 sonde in naredili 20 vrtin. Sonde so bile v podaljšku cestišča proti jugu oz. proti Drami. Z njimi smo hoteli preveriti kako daleč sega še cestišče oz. kje je bil na tem mestu levi breg nekdanjega korita Krke.

Sonda 1. teče vzporedno z južno mejo izkopnega polja 1970 na razdalji 12 m. Dolga je 10 in široka 1 m. Površina pred izkopom je bila poraščena z nizko travo. Vzhodni in zahodni konec sonde sta višja. Na vzhodnem koncu je sonda globoka 60 in na zahodnem 65 cm. Na sredi, tj. na najnižjem delu, pa le 45 cm. Do dna sonde sta oba profila popolnoma enotna, tj. srednje, rjav subhumus, ki je le mestoma pomešan z drobljenim lomljencem.

Sedanje dno sonde predstavlja hódno površino, ki jo na zahodnem koncu dna sonde dokumentira tlakovano cestišče, na vzhodnem številnejši drobnim lomljenci in koški temno rdeče pečene rimske opeke.

Cestišče začenja na 1,2 m od zahodnega roba sonde in je široko 4 m. Do 2,5 m od zahodnega roba je tlak iz velikih kosov lomljenca in oblic, ki merijo do 20×30 cm in so postavljeni tesno drug ob drugega. Med kamni je tudi nekaj fragmentov rimske opeke. Kamni ob zahodnem robu tlaku so največji in postavljeni v eno vrsto v smeri S—J. Tlak na vzhodnem delu cestišča je iz manjših kosov lomljenca, ki merijo do 10×15 cm, med katerimi je nekaj fragmentov rimske temno rdeče pečene opeke. Vsi kamni v tlaku niso v isti ravnini. Posebno v srednjem in vzhodnem delu štrlijo nekateri tudi do 10 cm nad ostalimi.

Sonda 2 teče vzporedno s sondo 1 v oddaljenosti 8,2 m, je široka 1 in dolga 6,3 m. V dnu sonde je prišel na dan tlak iz oblic in lomljenca. Sonda 3 teče vzporedno s sondo 2 na razdalji 9 m. Sonda je bila dolga 6,8 in široka 1 m. Obe sondi reže prečni greben, ki teče v smeri S—J. Zato je tudi površina obeh sond na Z in vzhodnem koncu višja ter pada proti osrednjemu delu sonde. Na dnu sonde 2 je, kot smo že omenili, tlak iz oblic in lomljenca, ki začenja 0,9 m od Z roba sonde in je širok 3 m. Kamni niso na isti višini, površina tlaka je torej neravna, vendar so manjše površine, ki kažejo finejšo strukturo. Vmes so fragmenti rimske opeke. Nedvomno imamo opraviti s tlakom.

Sverní profil sonde 2 je na V koncu globok 0,1, na sredi 0,55 in na Z koncu 0,7 m. V profilu je enotna plast srednje rjavega subhumusa, ki je skoraj popolnoma čist, le mestoma je nekaj koškov lomljenca.

Sonda 3, merjeno ob J profilu, je globoka ob koncu 70, ná sredi 90 in na Z koncu 100 cm. V dnu sonde se je že pojavila talna voda, globoka do 20 cm. V globini 40 cm, merjeno na sredi J profila sonde, se pojavi tenka, komaj zaznavna plast peska in drobcev rimske opeke, ki predstavljajo hodno površino.

Ta plast predstavlja istočasno tudi ločnico med dvema materialoma. Nad njo je srednje rjav subhumus, ki je skoraj popolnoma čist. Pod njo pa je srednje siv subhumus, ki daje vtis, kakor da bi se dogajal v njemu proces razpadanja rastlinskih ostankov.

Po izkopu obeh sond smo izkopali vso površino med obema sondama in odkrili po celi dolžini tlak, ki je dolg 9,2 m in neenakomerno širok, toda širina se giblje med 4 in 5 m. Cel izkop lahko imamo za hodno površino in jo delimo na tlakovano cestišče in netlakovano hodno površino. Pri tlakovani površini razlikujemo tri višinske horizonte. Prvi je najnižji in v isti globini kot v sondi 1/70. Na skici smo ga označili za nizki tlak. Razprostranjen je v glavnem ob severnem delu cestišča ter na osrednjem delu tudi ob južnem zaključku sonde. Drugi je srednji in se omejuje le na vzhodni del hodne površine oz. sonde. Ima obliko pravokotne terase, ki je okoli 20 cm višja od nižjega tlaku. Ves zahodni rob te terase je omejen z ozkim pasom drobnih lomljencev. Edino na severnem delu te terase je nekaj lomljencev, ki pa ne dajejo vtisa tlaku. Še okoli 20 cm višje od srednje je pravokotna terasa iz strnjenih lomljencev in oblik ob zahodnem robu sonde. Proti osrednjemu delu sonde oz. proti nižjemu tlaku je najvišja terasa ločena s pravokotnim in ostrim robom. Srednja in najvišja terasa predstavljata kasnejša zasipavanja najnižjega tlaku. Zdi se, da se najvišji tlak nadaljuje še proti zahodu, tj. pod profil. Najnižji tlak je do 80 in najvišji do 50 cm pod današnjo površino. (Velikost kamnov, fragmenti opeke, oblika hodne površine.)

Sonda 4 (je ob predzadnjem nasipu — terasi) reže vkop za pot, ki smo ga opisali že uvodoma in je v podaljšku predzadnjega nasipa oz. terase. Sonda je dolga 6,5 in široka 1 m, globoka na vzhodnem koncu 1 m, v sredi 80 cm in enako na zahodnem koncu. V globini 60 cm se je že pojavila talna voda. Merjeno na vzhodnem koncu sonde, 40 cm pod današnjo površino, je meja med humusom in subhumusom zgoraj in ilovico oz. finejšim subhumusom spodaj. Na tej črti se pojavlja droben kamen in fragmenti opeke in srednje rdeče pečene ilovice.

Površina pred izkopom je bila poraščena z nizko travo. Površina srednjega dela sonde je za okoli 40 cm nižja od obeh koncev. Tudi vzhodni rob sonde je nekaj višji od zahodnega.

Pregled najdb in objektov

Enako kot v prejšnjih letih, je prišlo tudi v raziskovalni sezoni 1970 na dan večje število železnih in keramičnih najdb, ki se bistveno ne razlikujejo od tistih iz l. 1968—69.

Edina izjema so keramični fragmenti, ki smo jih našli v kv. 38, 59 v pl. 6 in po tipografiji sodijo v okvir zgodnje srednjeveške keramike. Najdb iz sektorjev 4, 5 in 6 ne bi obravnavali ker so preštvilne, raje bomo globlje proučili najdbe s kv. 55—59 (sektor 5).

To površino smo izkopali v pl. 6 in najdbe so začele prihajati na dan v višini pl. 3, to je ok. 50 cm pod današnjo površino. Našli smo številne žblje, fragmente visoko srednjeveške keramike, tipične romanske ključe, nože, sulično ost ter sveder. Keramične najdbe so ležale po vsej površini tega sektorja, največ jih je bilo na kv. 59 in 57, manj pa na ostalih kvadrantih. Železne najdbe so bile povsod, razen v kv. 55, toda

njihova razdelitev je zelo neenakomerna. Največ jih je v kv. 56, 57, ki sta ob V robu »železarske peči«. Ugotavljamo tudi razliko v značaju najdb.

V kv. 57 so v glavnem le žblji za katere lahko trdimo, da so bili uporabljeni. Tu je še tordiran železni obroček in zelo poškodovano železno rezilo. V kv. 56 so romanski ključi, sveder, nož in puščica, to so predmeti iz osebne vojaške opreme.

Tudi na pl. 4 so keramične in železne najdbe razširjene po vsej površini. V kv. 59 so deli nedoločljivih železnih predmetov, ki bi jih lahko označili kot polizdelke.

V kv. 58, tj. na prostoru »železarske peči«, so bili še neuporabljeni železni žblji ter železna ploščica z večjim številom lukenj, ki imajo štirikotno obliko (enako kot žblji v prerezu).

V kv. 57 so že uporabljeni železni žblji, romanski ključ in železno strgalo ter tipična visoko srednjeveška keramika.

Najdbe s pl. 4 v kv. 56 dopolnjujejo podobo osebne vojaške opreme s pl. 3 istega kv.

Med najdbami na pl. 4 so ob keramiki še puščična ost, nož, železna ostroga in polovica konjske podkve.

V kv. 55 so bili na globini pl. 4 ob keramiki še številni neuporabljeni žblji ter izredno dobro ohranjen nož z dolgim ročajem, ki daje videz britve.

Najštevilnejše so bile najdbe na pl. 5 tega sektorja, najbogatejše tudi po vrstah. Fragmenti keramike, ki smo jih našli povsod, razen v kv. 59, so tukaj večji. Ustja kažejo večjo razčlenjenost.

V kv. 59 so bili številni že uporabljeni železni žblji in zgodnje gotski ključ.

V kv. 58 so bile železne najdbe izredno številne. Tu je več romanskih ključev. Med romanskimi so tudi taki, ki imajo najprimitivnejšo izhodiščno obliko. Nekaj je tudi neuporabljenih železnih žbljev in drugih železnih predmetov, ki jim še ne moremo določiti funkcije. Najbrž gre za okovje.

V kv. 57 je bila železna ostroga z vrtljivim in nazobčanim koleščkom.

V kv. 56 so bili uporabljeni in neuporabljeni žblji, železna spona in romanski ključ.

Najbolj presenetljive so najdbe v kv. 55 tega planuma. Poleg uporabljenih žbljev in okovja, ki ga ne moremo natanko določiti so tu še železne puščice z rombičnim prereзом, noži, štirikotna pasna spona, gotski ključ in izredno lepo izdelano kladivce z razcepljenim vrhom.

Razen na kv. 58 in 59, kjer smo kopali do globine pl. 6, je bila v osnovi povsod plast sterilne ilovice.

Do pl. 6 smo lahko izkopavali le na površini kv. 59 in 58. V kv. 59 je bil le fragment srednjeveške keramike z valovnico, ki je ležal v poglobljenem delu v plasti sterilne ilovice ob S meji kv. Podobne kose keramike smo našli tudi v kv. 58, a so z ozirom na kv. 59 mlajšega izvora. Dvojna valovnica na fragmentu iz kv. 58 je bila plastična.

Najdbe iz kv. 58 sodijo v t. im. drugo fazo peči in jih časovno ne bi mogli enačiti s fragmentom z valovnico iz kv. 59.

Največjo koncentracijo najdb po vsej globini opazamo v kv. 57 in 56.

Vsiljuje se nam tudi razlika v značajih najdb v posameznih planumih. Največje število najdb in največ vrst s civilnim značajem opazamo v pl. 5. Pl. 4 dobi že vojaški značaj. Tu namreč dominirajo predmeti oborožitve. Izrazito osiromašitev po številu in vrstah opazamo v pl. 3. Pl. 6 pa predstavlja najstarejši in najbrž najskromnejši inventar tega sektorja.

Na temelju najdb in stanja bi morali deliti ta sektor na dve površini: prostor peči (kv. 59, 58), delavnic in bivališč (kv. 57, 56, 55).

Vseh 6 planumov tega sektorja bi lahko delili v 3 stratigrafske sloje. Edino pri peči je situacija nekoliko drugačna.

Ne oziraje se na razvoj ostalega dela poselitvene površine razlikujemo najmanj 3 faze, ki jih opredeljujemo v dva starejša stratigrafska prostora.

Objekti

Pri sistematičnem odkopu sektorja 4 smo nadaljevali odkrivanje dveh objektov, ki smo ju deloma izluščili že v l. 1969. To sta strojarska jama v kv. 64 in »železarska peč« v kv. 30.

Z odkopom kv. 55 smo dobili stopničast dostop k strojarski jami. Stopnice so bile vkopane v sterilno osnovo ter pokrivajo V polovico kv. Robovi stopnic imajo obliko nepravilnega loka, ki sega od meje med kv. 55 in 64, in zavijajo v nepravilnem loku proti SV. Stopnice so 3.

Pri odkopu plasti med zunanjim lokom polkrožne apsise proti notranji steni pravokotnega prezbiterija smo ugotovili, da sega zunanji S rob strojarske jame še naprej pod zunanji rob polkrožne apsise. Ker plast gradiva, ki smo ga odkrili v strojarski jami ne sega še naprej pod notranji lok polkrožne apsise, ne moremo trditi, da je apsida zanesljivo nastala za strojarsko jamo. Vsekakor pa je to podatek več o obliki in velikosti strojarske jame. Stopničasti dostop k jami, ki smo ga odkrili v kv. 55, se širi proti V in verjetno tudi proti SV. Da predstavljajo te stopnice dostop k strojarski jami dokazuje dejstvo, da stopničasto ni oblikovan J rob jame, ki smo ga odkrili na meji med 64 in 50 kv.

»Železarska peč«

Pri opisu izkopa kv. 58 smo ugotovili, da smo odkrili podaljšek globoko izkopanega kurišča, ki smo ga našli pri izkopu kv. 30 v l. 1969.

Objekt, ki smo mu dali delovni naslov »železarska peč«, se širi pod izkopno mejo kv. 58 in 59. Vendar menimo, da smo jedro objekta odkrili na kv. 59, 58 in 8, 30 ter da lahko na temelju dosedanjih izsledkov izdelamo tudi njegov splošen oris. Dokončno podobo tega objekta bomo dobili po izkopu naslednje vrste kv. ob izkopni meji od 55. do

62. kv. Zaradi dokumentacije stratigrafije nad pečjo smo pustili nad kuriščem profil, ki ga bomo v l. 1971 odkopali, ker se je zaradi zmrzali v zimi 1970/71 v glavnem porušil. S tem bo podoba pričujočega objekta popolna.

Na temelju dosedanjih podatkov pa lahko naredimo naslednjo rekonstrukcijo: v času, ko je bila najstarejša hodna površina v globini ok. 1,5 m pod današnjo površino, je bila na prehodu iz 30. v 58. kv. izkopana nepravilno ovalna jama, dolga ok. 4 m, široka do 1,5 m in globoka ok. 0,70 m.

Jama se je širila od JV proti SZ. Približno na sredi jame smo našli močno plast oglja, pepela in še nekaj kosov ožganega okroglega lesa. K temu prvemu kurišču sodi tudi nekaj kosov žlindre.

Opisani vkop nima vertikalnih sten, temveč je vkopan stopničasto. Ob V, Z in J opisane jame sta dve večji in ena manjša stopnica, široki do 0,5 m. Proti severu je samo ena stopnica, najnižja. Vkop v obliki kanala, ki se širi proti S, ima na V izkopano steno z dvema in na Z s tremi stopnicami. V kv. 59 se zadnja stopnica ob S meji kvadranta pravokotno razširi. Tu je izkopana ovalna jama z dolžino 0,80 in širino 0,60 m, globoka 0,15 m. Sredi jame je okrogel vkop z $2r = 0,30$ m, globok do 0,20 m.

Sredi kv. 8 je pravokoten vkop, ki meri $1,10 \times 0,80$ m, globok 0,10 m, v njem pa je ovalna jama z daljšim premerom 0,80 in krajšim 0,40 m, globoka 0,10 m. Ob S robu tega ovala je okrogla jamica, globoka 0,10—0,15 m, $2r = 0,30$ m. Zahodno polovico kv. 59 pokriva terasa, ki tvori nekakšno 4. stopnico ob Z robu peči in istočasno zadnjo hodno površino pred uničenjem naselja. Na tej površini je v SZ kotu kup žlindre, ki jo pokrivajo kamni.

Žlindra je bila tudi prek vseh stopnic, do prvega kurišča. Ob Z robu najnižjega izkopa je nepravilno ovalen nasip, ki gre do višine prve stopnice in meri $1 \times 0,80$ m. Vso površino kupa prekriva debela plast oglja in pepela. To površino smo označili kot zadnjo oz. 3. fazo kurišča. Iz najnižje stopnice teče ob J robu vkopa za peč lijakast vkop, ki se verjetno končuje v nepravilni okrogli jami pod objektom v S polovici kv. 29. Na tem kv. smo našli okroglo konkavno kurišče in v njem bronasto žlindro.

Ta jama je nepravilne oblike, ima $2r$ približno 1,5 m in je globoka okoli 0,5 m. Kanal oz. lijak, ki povezuje kurišče v kv. 58 in vkop v kv. 29, je dolg ok. 2 m, širok pa ok. 0,50 m. Ni dvoma, da so posamezni objekti, ki smo jih opisali v kv. 59, 58, 8, 30 in 29, funkcijsko povezani in predstavljajo proces predelave železa, ki se je začel na horizontu najstarejše hodne površine. Podobo tega dogajanja dopolnjuje situacija, ki smo jo na isti hodni površini ugotovili še na kv. 61, 60, 6 in 7, to je na sektorju 5, ter na kv. 38, 29 in 28, to je znotraj tlorisa cerkve.

Ob S izkopni meji kv. 61 je prišlo na dan kurišče, od katerega smo odkopali le J del, ki ima ovalno obliko, meri 1×1 m, okoli njega pa je ovalna površina velikosti 2×3 m in je bolj utrjena kot ostali del hodne površine. Na kurišču je bila debela plast oglja, ovalna po-

vršina okoli ognjišča pa je bila prepojena s pepelom in ogljem. Podobna je situacija v SV vogalu kv. 60. Tudi tukaj imamo ovalno in utrjeno hodno površino, ki meri $3 \times 1,5$ m in sega proti S pod neraziskani del površine.

Na sredi te površine je okoli 50 cm visok kup, ki ga pokrivajo kamni. Ni dvoma, da je treba obe površini označiti kot ločeni delovni mesti.

Enak značaj lahko pripišemo tudi objektom, ki smo jih našli in opisali znotraj cerkvenega tlorisa, to so objekti: na $x = 0$, $y = 0$, na $x = -1,5$, $y = 0,5$, to je v JZ vogalu cerkve; oba objekta v 38 kv. $-x = 2$, $y = 5$ in $x = 3$, $y = 6,5$ m.

Na ta način smo dobili kurišče in okoli njega proti J in Z najmanj 7 delovnih mest, ki so najbrž povezana s funkcijo peči. To bi lahko označili kot najstarejši delavniški kompleks, najbrž za železarsko predelovno dejavnost.

K problemu stratigrafije

Problem stratigrafije bomo dokončno razčlenjevali po zaključenih raziskovanjih kompleksa.

Toda za začasno orientacijo naj bi veljala naslednja osnovna razčlenitev:

- 1) Za izhodišče stratigrafskih odnosov bomo vzeli cerkev.
- 2) V čas pred cerkev zanesljivo sodi prva hodna površina, na kateri smo opisali delavniški kompleks in strojarsko jamo.
- 3) V čas po porušenju cerkve zanesljivo sodi gornji del objekta na $x = 0$, $y = 0$, nato objekt v JZ vogalu cerkvene ladje ter gornji del objektov v kv. 38.

V tem grobo orisanem stratigrafskem okviru smo razlikovali dogajanje pred postavitvijo cerkve, čas cerkvene arhitekture ter dogajanje v času po rušenju cerkve.

O slednjem zgovorno priča profil nad kuriščem v kv. 58, kjer imamo v pl. 3 ruševinsko plast, ki jo istovetimo s časom rušenja cerkve. Med to plastjo in obdelovalno površino imamo še 3 plasti in še najmanj 2 hodni površini. Profil, ki najbolj dokumentira potek dogajanj po poružitvi, teče na $x = 4$, $y = 0,4$ do 12 in 16. m. Iz analize profila od $x = 4$, $y = 2,5$ do $x = 4$, $y = 4,5$ vidimo, da je nad ruševino arhitekture še 5 plasti, pri katerih razlikujemo najmanj 2 stari hodni površini.

Pri analizi arhitekture pa smo že ugotovili, da imamo opraviti z najmanj štirikratnim gradbenim posegom, od tega sta 2, ki sodita neposredno k cerkveni arhitekturi in ju označujemo kot dve gradbeni fazi cerkve. To sta fazi s pravokotnim prezbiterijem in polkrožno apsidno. Okrogli temelji ob obeh stranskih oltarjih so bolj zgodnji kot obe stavbni fazi, ki smo ju pravkar omenili. Kontrafor ob JV vogalu prezbiterija in ostanki dveh zidov ob SV vogalu prezbiterija so po načinu stikanja z vogaloma cerkve neistočasni.

Kontrafor ob JV vogalu je zanesljivo mlajši, ostanki zidov ob nasprotnem vogalu pa morda tudi starejši od prezbiterja. Medtem ko je funkcija kontrafora jasna, še ne moremo govoriti o funkciji ostankov zidov ob SV vogalu prezbiterja.

Pri detaljnější stratigrafiji plasti pod horizontom cerkve se ne moremo osloniti na trojno zaporedje na kurišču, kajti to priča le o njegovi sukcesivni in daljši uporabi. Vendar se je vse to lahko dogajalo znotraj enega sloja.

Pri analizi S profila kv. 55—59 ugotavljamo pri prerezu nad kanalom peči tri debelejšje plasti in le 2 spodnji bi lahko pripisovali času pred cerkvijo. Bližnjo razdelitev plasti pred cerkvijo najdemo v profilu nad kuriščem, kjer ugotavljamo 5 plasti, od tega 3 glavne z dvema hodnima površinami.

Povzetek celotne stratigrafije: tri osnovne plasti.

Stratigrafske odnose znotraj otoških plasti na izkopnem polju iz l. 1968-70 lahko strnemo v ugotovitev: nad sterilno plastjo oz. nad najstarejšo hodno površino razlikujemo 3 glavne plasti: do postavitve cerkve, obdobje cerkve in sloj po rušenju cerkve. Vsakega teh slojev pa lahko razčlenimo na najmanj dve hodni površini.

Kronologija

Delavniški kompleks, ki sodi v čas pred cerkvijo, lahko omejimo z dvema časovnima limitama.

Na dnu kurišča v kv. 58 smo, enako kot v ovalni poglobitvi, našli zgodnje srednjeveško keramiko z valovnico, kar priča, da je v času njene uporabe kurišče že obstajalo. To je keramika, ki pri nas izginja v 10. in je v 11. stol. že popolnoma zunaj uporabe. Fragmenti imajo izrazito zgodnje srednjeveško fakturo mase.

Gornja časovna meja najnižje plasti pa je prva cerkev. Pri obravnavi druge plasti, to je cerkvene arhitekture smo že ugotovili, da imamo opraviti z najmanj štirimi gradbenimi fazami. Dve fazi predstavljata zaporedje dveh cerkvenih stavb. Pri določevanju časovnega okvira se bomo oslonili na tipologijo obeh stavb. Pri dataciji faz cerkve pa si bomo pomagali z obliko apside. Glede na arheološko stanje smo postavili tezo o pravokotnem prezbiteriju kot starejšem in polkrožni apside kot kasneje vzdani.

Pravokotni prezbiterij se pojavlja v predromanski fazi v alpskem, srednje evropskem, pri nas pa na istrskem prostoru.

Prva faza s pravokotnim prezbiterijem je torej predromanska in je lahko z ozirom na najdbe na kurišču v kv. 58 le iz 11. stol; polkrožna apside pa bi že morala soditi v romansko arhitekturo.

Kolikor bi bilo zaporedje gradbenih faz obratno, to je, da bi bil polkrožni prezbiterij povečan v pravokotnega, bi se spodnja časovna meja prenesla v 12. stol. Tipološko bi imeli opraviti s predelavo romanske arhitekture v gotško. Takih primerov pri nas ne manjka.

To vprašanje bomo dokončno razčistili v raziskovanjih l. 1971, vendar lahko že danes trdimo: tudi če bi bila polkrožna apsida starejša od pravokotne, ni verjetno, da bi imeli opraviti z romansko apsido, kajti z njeno rekonstrukcijo ne dobimo polkrožne oblike, temveč podkvasto, ki je predromanska.

Iz tega sledi: čas nastanka cerkve lahko sodi v predromantiko oz. zgodnji srednji vek ali v romaniko oz. 12. stol. Gornje časovne meje, to je rušenja arhitekture, ne moremo natanko določiti. Ugotavljamo lahko le, da vidimo v plasteh nad ruševinami cerkve delavniško dejavnost, ki traja daljše obdobje, saj sta tu najmanj 2 hodni, površini:

Ker življenje v otoških plasteh neha v 2. polovici 15. stol., moramo potisniti čas rušenja cerkve v neko zgodnejše obdobje, najbrž v čas prvega stoletja obstoja freisinškega trga Otok (Gutenwerth).

Tako postavljamo dve hodni površini nad ruševinami cerkve v obdobje od 13. do 2. pol. 15. stol. S tem smo determinirali tudi razpon 3. oz. najvišje gutenverške plasti.

Analiza vrtin

Zaradi ugotavljanja premikov levega brega Krke ter geomorfološkega izgleda najbližjega okolja v posameznih zgodovinskih obdobjih smo se odločili, da bomo naredili na terenu več prečnih profilov, ki bi potekali čez nekdanjo strugo.

Zaradi sistematike smo locirali nekaj vrtin tudi S od izkopnega polja, to je tam, kjer po dosedanji rekonstrukciji videza otoka v rimski dobi in srednjem veku ne bi smelo biti rečnih strug.

Poleg petih poskusnih vrtin v dno izkopa na kv. 51, 52 ter 45 smo postavili še 20 vrtin: med J izkopno mejo in levim bregom potoka Mihovice; vrtine V od izkopnega polja, ki so razporejene do Mihovce; že omenjene sonde S od izkopnega polja do »boksov« ob levem bregu nekdanje Krkine struge.

V sondah — vrtinah od 1—20 se pojavlja mivka v globini 30—80 cm pod današnjo površino. Na grafičnem prikazu vrtin ugotavljamo, da je mivka v različnih globinah in ima gornjo mejo v obliki valovnice.

Mivka je mestoma pomešana z ilovico, rastlinskimi ostanki ali z debelejšim peskom. Tudi te plasti mivke dajejo, povezane med seboj, valovnico.

Naše vrtine so segale v globino do 4 m pod današnjo površino, torej nismo prišli do dna plasti mivke. To pa niti ni bistveno, ker so bila vrtnanja v l. 1970 le poskusna.

Glavni izsledek pa je, da sega mivka tesno ob vse meje izkopnega polja, tudi na S.

Iz tega sledi, da nam kažejo rečne terase, ki jih vidimo danes, recentne spremembe v času, ko je Krka tekla po strugi ob Drami. Tu je tudi še vrsta premikov, ki segajo bolj proti S in V, kar priča o veliki starosti te rečne struge.

Ne moremo pa določiti starosti posameznih rečnih teras in valov mivke. Edini kronološko otipljiv objekt, ki ga bi lahko povezali s premiki levega brega struge, je kontrafor ob JV vogalu pravokotnega prezbiterija. Ta se podaljšuje v ok. 8 m dolg nasip skozi kv. 50, 51 in 46. Namen kontrafora in omenjenega nasipa je pa bila zaščita cerkvene stavbe. Nasip ima obliko brežine, ki pada proti V in JV. Vrtine neposredno ob nasipu so pokazale, da začenja pod njim mivka. To pomeni, da je bil nasip zaščiten pred vodo.

Kolikor je rekonstrukcija pravilna, predstavljajo mivka ob nasipu, oblika in smer njegovega širjenja dokumentacijo o levem bregu Krke in smeri njegove razširitve v času, ko je stala cerkev s pravokotnim prezbiterijem.

Iz tega sledi, da so rečne struge, ki jih danes vidimo nekoliko južneje, daleč mlajše.

Že ob površnem vrednotenju vrtin smo dobili veliko presenetljivih izsledkov, ki nam omogočajo rekonstrukcijo geomorfoloških otoških tal v času Otoka in pred njim. Te sonde opravičujejo naš sklep, da bomo v raziskovalni sezoni 1971 naredili več 100 vrtin na otoku in v njegovi neposredni okolici ter da bodo pri vrednotenju vsake vrtine sodelovali ob arheologih še geografi — hidrografi in mikropaleontologi.

Povzetek izsledkov izkopavanj v letih 1969 in 1970

Izkopavanje v letu 1969 nam je dalo nešporen dokaz, da je bil že v 11., če ne tudi v 10. stol. prostor poznejšega Otoka (Gutenwerth) poseljen in da so se v naselju že ukvarjali z železarstvom, kožarstvom in lončarstvom. Ta ugotovitev v osnovi spremeni naše pojmovanje o poznem nastanku naselja na Otoku; freisinški gospodje dajo status trga nekemu že obstoječemu slovenskemu naselju (vasi), ki ga kasneje utrdijo in za katerega ni treba izključiti možnosti, da se je imenovalo Otok. Iz dosedanjih izsledkov in nakazanih problemov sledi tudi raziskovalni program za l. 1970.

1. detajlna obravnava stratigrafskih vprašanj na že odkritih objektih (3 gradbene faze cerkve),

2. muzeološka obdelava keramičnih in kovinskih najdb,

3. razširitev raziskovalnega kompleksa okoli cerkve,

4. odpiranje nove površine na osrednjem delu Otoka, tj. tam, kjer domnevamo župno cerkev sv. Katarine in ostale upravne stavbe,

5. sondažne vrtine, postavljene v prečnih profilih čez nekdanjo strugo Krke in na prostoru, ki smo ga pri detajlni topografski obravnavi v l. 1968 opredelili kot »bokse«.

Vse rezultate izkopavanja v letu 1970 pa lahko strnemo v naslednje ugotovitve:

- 1) Ob kurišču v kv. 58, ki smo mu dali delovni naslov »železarska peč«, smo na hodni površini, ki sodi h kurišču, odkrili najmanj 10 manjših objektov. Zaradi specifičnosti smo jih označili kot delovna mesta,

funkcionalno povezana s kuriščem. Najbrž gre za predelavo železa v končne produkte. Delavniški prostor se je širil proti J in Z. V kv. 50 smo ugotovili, da je bila strojarska jama funkcionalno povezana z obrobним prostorom.

2) Z izkopom prostora med polkrožno apsidno in pravokotnim prezbitერიem smo prišli do novih podatkov v odnosu med obema prezbitერიjama.

3) Izkop v 5., 4., 20. in 21. kv. je dal nove podatke o postopnem nastajanju in uporabi cestišča.

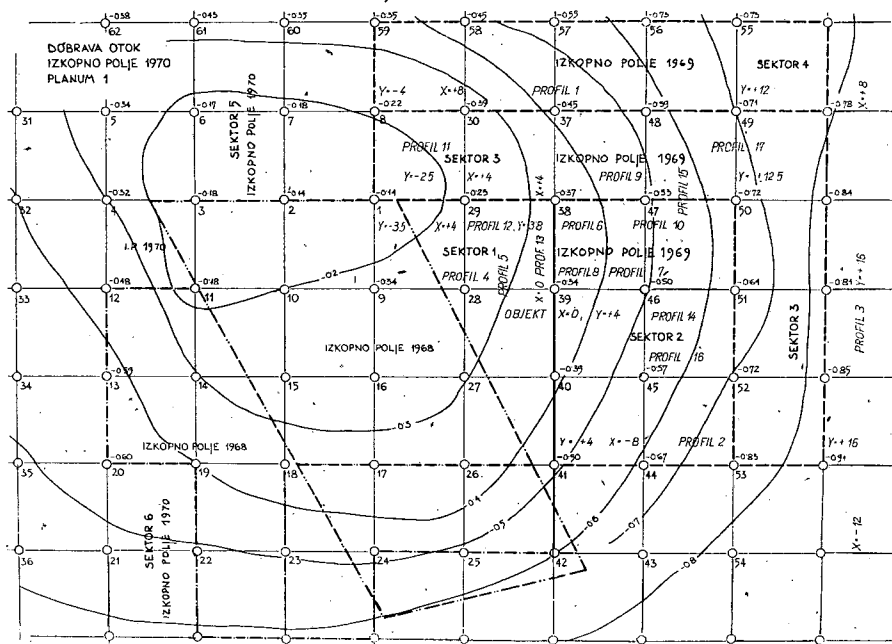
4) Vrtine z jedri so dale popolnoma novo podobo o premikih rečne struge ter o njenem odnosu do otoškega poselitvenega kompleksa.

5) Tudi v letu 1970 smo nadaljevali s proučevanjem metodologije terenskega arheološko raziskovalnega dela in smo prišli do rezultatov:

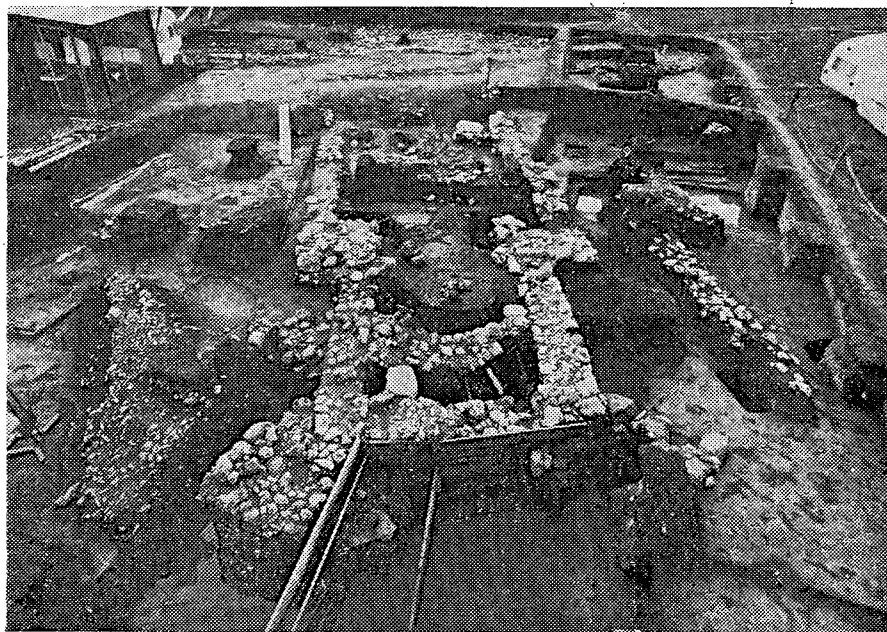
a) Spoznali smo, da so nujno potrebne vrtine z jedrom — za proučevanje geomorfološke podobe tega prostora. Uspelo nam je izdelati vrtno garnituro, ki je zelo učinkovita.

b) Ni dvoma, da daje le vertikalna fotografija objektivno sliko, ki je najbližja resničnemu stanju. Ta objektivnost je nujno potrebna za pravilno ocenjevanje posameznih gradbenih faz. Izdelali smo posebno metodo vertikalne fotografije, ki s fotomontažo dopušča dokumentacijo večjih površin — to je t. im. žični stativ.

c) Že v prejšnjih letih smo poudarili nujnost vernega prenašanja terenskega stanja na risbo. Preizkušali smo vrsto tehničnih pripomočkov, ki bi nam omogočali tako delo: sisteme koordinatografa, televizijskega zaslona, žičnega koordinatografa itd. Ti sistemi so bili sicer uporabni, vendar dragi in ne dovolj hitri. Problem smo rešili z uporabo posebnega risalnega pripomočka z enostavno konstrukcijo, hitrega in ekonomičnega, saj lahko z njim upravlja tudi delavec.

Dobrava Otok, izkopno polje 1970, planum 1

Predromanska cerkev (fotografirano z vzhoda)

ZUSAMMENFASSUNG

FREISING'SCHER MARKT OTOK (GUTENWERTH)

Von unseren archäol. Forschungsarbeiten auf Otok bei Dobrava im Zeitabschnitt 1967/8, wo wir den Freising'schen Markt Gutenwerth aufdecken, berichteten wir bereits in der vorigen Nummer dieser Zeitschrift. Da die Arbeiten fortgesetzt werden, bringen wir die Ergebnisse der Jahre 1969/70.

Uebersicht der Ergebnisse im Grabungsjahr 1969:

Das schwerwiegendste Ergebnis der Grabungen 1969 ist die Aufdeckung der Kirche dar, die wir in folgende Entwicklungseinheiten aufteilen können:

1. Rechteckickes Schiff $9,5 \times 6,8$ M, verbunden mit einem rechteckigen Altarraum im Umfang von 5×5 M (Aussenm.) bzw. $4,4 \times 3,3$ M (Innenm.). Die Entstehung des eben angeführten Objektes kann man nicht als organisch deuten, da sich die Symmetrale des Schiffes nicht mit jener des Chorraumes deckt, sondern mit dem Schiffsscheitel einen stumpfen Winkel $1,00$ M von Pfeiler bildet. Auch das Schiff selbst ist nicht vollkommen symmetrisch, die nördliche Schulter ist breiter als die südliche. Diese Tatsachen sprechen gewiss für die Annahme, dass das Schiff und das Chorhaupt zeitlich getrennt entstanden sind.

2. Im rechteckigen Altarraum war eine halbkreisförmige Apsis eingebaut. Das Profil auf der Achse $X = +4$, insbesondere jener Teil über dem Halbrund der Apsis und der Ostwand des rechteckigen Presbyteriums, erlauben die Annahme, dass beide Mauern bis zu jenem Zeitpunkt standen, als sie gleichzeitig abgerissen wurden. Zu dieser zweiten Phase zählen auch beide Pfeiler d. i. der Triumphbogen.

3. In den Schiffsecken am Uebergang in den Altarraum sind die Mäuren der beiden Seitenaltäre. Die Situation erlaubt allerdings nicht, mit Gewissheit auf den Zeitpunkt der Errichtung beider Mäuren zu schliessen.

Betrachten wir nun die Situation im gesamten Grabungsfeld, finden wir Elemente, die das Situationsbild von 1969 ergänzen und abrunden. $3,5$ M westlich der Kirche, parallel zu deren Westwand, verläuft eine Mauer und an ihrer Westseite beginnt die Strasse. Obwohl die Mauer und die eben erwähnte Mauer mit der Strasse auf gleicher Ebene liegen, ist das Zeitverhältniss beider Komplexe zueinander noch unklar. Jedoch ungeachtet dessen, ist das Bild eines mauerumfriedeten Kirchenkomplexes in unmittelbarer Nähe der Strasse äusserst eindringlich.

Augangspunkte für die Chronologie:

In die Zeit vor der Kirche mit dem rechteckigen Altarraum ist das Gebäude, dessen Reste wir unter der nord und süd Ecke des Presbyteriums fanden. — Alter noch ist die Gerberei und Lederverarbeitung, deren Reste wir unmittelbar unter dem Altarraum beider Kirchenphasen, unter dem Bauwerk, gefunden haben. — Stratigraphisch in der selben Schicht und älter als die Kirche ist die Feuerung, die wir an der Nordwand der Kirche, beobachten konnten. Es ist jedoch sehr wahrscheinlich, dass sie beide dem gleichen Zeitraum angehören.

Anhand einer groben Definition der Schichtabfolge, vielmehr des Profils im Qu 29, stellen wir für die Zeit nach Einsturz der Kirche, noch mindestens zwei, wenn nicht gar drei Gehflächen fest, die man mit den Bauphasen identifizieren sollte.

Die Ergebnisse des Jahres 1970 sind folgende: An der Feuerung im Qu 58, die wir vorläufig »Schmelzofen« nennen wollen, fanden wir in der Gehfläche, die zur Feuerung gehört, noch mindestens 10 Objekte. Auf Grund ihrer Eigentümlichkeiten bezeichneten wir sie als Arbeitsstätten, verbunden mit der Feuerung. Es sind wohl Werkplätze, an denen das gewonnene Eisen zur Fertigware verarbeitet wurde. Das Werkgebiet breitet sich gegen Süden und Westen aus. Im Qu 50 war die Gerbgrube funktionell mit dem angrenzenden Raum verbunden.